

Instructie

Erga migrantes caritas Christi

(De liefde van Christus jegens de migranten)

Presentatie

De tegenwoordige migraties vormen de grootste verplaatsing van mensen in alle tijden. In de laatste decennia is dit verschijnsel, waarbij 200 miljoen mensen betrokken zijn, een structureel gebeuren geworden in de hedendaagse maatschappij, en daarmee in sociaal, cultureel, politiek, godsdienstig, economisch en pastoraal opzicht een steeds ingewikkelder probleem.

De Instructie *Erga migrantes caritas Christi* wil het migrantenpastoraat bij de tijd brengen, en daarbij rekening houden met de nieuwe migrantenstromen met hun eigen kenmerken. Er zijn immers reeds vijfendertig jaar verstreken sinds de verschijning van het *Motu proprio* van paus Paulus VI *Pastoralis migratorum cura* en de Instructie van de Congregatie voor de Bisschoppen *De pastoralis migratorum cura ('Nemo est')*.

De Instructie wil dus een kerkelijk antwoord geven op de nieuwe pastorale behoeften van de migranten, om hen op hun beurt ertoe te brengen van hun ervaring als migrant te profiteren, niet alleen om hun leven als christen verder te ontwikkelen, maar ook voor nieuwe evangelisatie en missionering. Het document beoogt tegelijk ook een concrete toepassing te geven van de regelgeving zoals deze staat in het *CIC* en *CCEO*, om daarmee meer adequaat in te gaan op de eigen pastorale noden van de steeds talrijker gelovigen die afkomstig zijn uit het Oosten.

De samenstelling van de migratie in deze tijd vraagt een oecumenische benadering van dit verschijnsel, vanwege de aanwezigheid van veel christenen die niet in volle *communio* zijn met de katholieke Kerk. Ook is de interreligieuze dialoog noodzakelijk, omdat er steeds meer tot andere godsdiensten behorende migranten, met name moslims, zijn in van oudsher katholieke landen, en omgekeerd. Ook dringt zich een strikt pastorale behoefte op, namelijk het bevorderen van een pastoraat dat trouw is aan onze pastorale structuren en tegelijk open staat voor nieuwe ontwikkelingen. Deze structuren moeten de *communio* kunnen waarborgen tussen hen die op het gebied van migratie werkzaam zijn, en de plaatselijke hiërarchie in het land van opvang. Deze hiërarchie blijft het beslissend orgaan van de kerkelijke bekommernis om de migranten.

In het kort schetst het document enige oorzaken van het migratiegebeuren (globalisering, demografische veranderingen met name in de geïndustrialiseerde lan-

den, groeiende ongelijkheid tussen Noord en Zuid, voortwoekering van conflicten en burgeroorlogen). Vervolgens onderstreept het de grote psychische moeilijkheden die migratie in het algemeen met zich meebrengt voor de enkeling, met name voor vrouwen en kinderen, en voor gezinnen. Met dit alles rijst het morele vraagstuk hoe te komen tot een nieuwe internationale economische orde, waarbij de goederen van de aarde op rechtvaardiger wijze verdeeld worden, en de internationale gemeenschap wordt gezien als een familie van volkeren waarin het Internationaal Recht van toepassing is. Vervolgens biedt het document een bijbels en theologisch kader, wijst het aan, welke plaats de migratie in de heilsgeschiedenis inneemt en schetst haar als een 'teken van de tijd' en van Gods aanwezigheid in de geschiedenis en in de mensengemeenschap die op weg is naar de universele communio.

Een korte historische uitweiding getuigt van de bekommernis van de Kerk voor de migranten en asielzoekers zoals die blijkt uit de kerkelijke documenten vanaf *Exsul Familia* tot het Tweede Vaticaans Concilie, de Instructie *De pastorali migratorum cura* en de daarop volgende canonieke normen. Uit dit alles komen belangrijke theologische en pastorale inzichten naar voren. Het gaat daarbij over de centrale plaats van de migrant als mens en de verdediging van zijn rechten, over het kerkelijk en missionair aspect van de migratie zelf, over de vraag welke pastorale bijdrage kan worden geleverd door de leken, door de pastoren, door de pastoraal werkers, door de pastoraal werkers van Godgewijd leven en Sociëteiten van apostolisch leven, over het tot haar recht doen komen van de verschillende culturen bij het evangelisatiewerk, over de bescherming en het naar waarde schatten van minderheden, ook binnen de plaatse-

lijke Kerk, over het belang van de dialoog, zowel *intra* als *extra*, en ten slotte over de bijdrage die migratie kan leveren aan de wereldvrede.

Ook andere onderwerpen worden aan de orde gesteld, zoals de noodzaak van 'inculturatie', de visie op de Kerk als communio, zending en volk van God, de steeds actuele noodzaak van een eigen migrantenpastoraat, de betrokkenheid van alle leden van het mystieke Lichaam van Christus bij dialoog en zending, en de plicht een cultuur te scheppen waarin de migrant welkom is en solidariteit ervaart. Dit alles om de speciale pastorale situaties na te gaan die een uiteenlopend beroep op ons doen, naargelang het gaat om katholieke migranten van de Latijnse of oosterse ritus, om christenen uit andere kerken of kerkelijke gemeenschappen of ook uit andere godsdiensten, met name uit de islam.

Vervolgens wordt de juridische en pastorale status omschreven van de pastorale werkers, met name die van de voor migranten bestemde priesterzielzorgers en missionarissen en van hun nationale coördinatoren, van de diocesane parochiegeestelijkheid, van priesters, broeders en zusters uit religieuze congregaties, van leken, van hun genootschappen en van kerkelijke bewegingen. Aan hun apostolische werk wordt een beschouwing gewijd vanuit de visie op een gezamenlijk communio-pastoraat.

Een ander belangrijk punt dat dit document aangeeft en aan de particuliere Kerken voorhoudt is het tot een geheel smeden van de pastorale structuren (de reeds bestaande en die welke worden voorgesteld), en het kerkelijk opnemen van de migranten in de gewone pastoraal – met volledige eerbiediging van hun gerechtvaardigde verscheidenheid en hun geestelijk en cultureel erfgoed. Wil het

pastoraat *door en met* de migranten worden tot een duidelijk teken van de universele Kerk en de *missio ad gentes*, als een broederlijke en vreedzame ontmoetingsplaats, een huis dat openstaat voor iedereen, een school voor *communio* die wordt aangeboden en aanvaard, van verzoening waarom wordt gevraagd en die wordt verkregen, van broederlijk welkom en solidariteit en van waarachtige vooruitgang als mens en christen, dan is deze integratie de wezenlijke voorwaarde daarvoor.

De Instructie wordt besloten met een 'juridisch-pastorale Ordonnantie', die in

geëigende taal wijst op de plichten, verantwoordelijkheden en taak van hen die werken in het migrantenpastoraat en van de verschillende kerkelijke organisaties die met dit pastoraat belast zijn.

Stephen Fumio Kardinaal Hamao
President

+ Agostino Marchetto
Titulair Aartsbisschop van Astigi
Secretaris

Inleiding

Migratie in de huidige wereld

De uitdaging die uitgaat van de mobiliteit van de mensen

1. De liefde van Christus voor de migranten laat ons geen rust (vgl. 2Kor 5,14) om opnieuw naar hun problemen te kijken waarmee tegenwoordig de gehele wereld in aanraking komt. Op een of andere wijze hebben alle landen te maken met migratie; het maatschappelijk, economisch, politiek en godsdienstig leven wordt er sterk door beïnvloed, en migratie wordt steeds meer een blijvend structureel gebeuren. Vaak wordt ze bepaald door de vrije beslissing van de migranten, welke in veel gevallen wordt ingegeven niet alleen door redenen van economische aard maar ook door culturele, technische en wetenschappelijke redenen. Ze weerspiegelt de wereldwijde onevenwichtigheden op sociaal en economisch gebied, en ook op dat van de bevolkingsopbouw, waardoor mensen ertoe worden gebracht te emigreren.

Dit verschijnsel komt ook voort uit overdreven nationalisme, en in sommige landen zelfs uit haat en systematische of gewelddadige uitsluiting van etnische of godsdienstige minderheden bij burgerlijke, politieke of godsdienstige conflicten, waardoor alle werelddelen geteisterd worden. Door deze conflicten zwellen de stromen vluchtelingen en ballingen aan, en vermengen zich vaak met de stromen migranten. Er worden daarbij ook gastlanden betrokken waarin etnische groepen en mensen met verschillende taal en cultuur bij elkaar worden gebracht, met het risico van onderlinge tegenstellingen en botsingen.

2. Maar door migratie leren mensen elkaar ook kennen. Ze biedt gelegenheid voor gesprek en gemeenschap en ook voor integratie op verschillende niveaus. Paus Johannes Paulus II heeft hierop gewezen in zijn Boodschap voor de Wereldvrede dag 2001: "In veel beschavingen heeft immigratie nieuwe groei en een verrijking opgeleverd. In andere gevallen is er een culturele scheiding blijven bestaan tussen de lokale bevolking en de

immigranten, maar heeft men wel bewezen dat men naast elkaar kan leven, elkaar respecteert en de diversiteit aan gebruiken accepteert of tolereert.”¹

3. Het is geen eenvoudige uitdaging waarmee de huidige migratie ons confronteert, omdat ze in verband staat met kwesties op het gebied van economie, sociaal welzijn, politiek, cultuur, gezondheid en veiligheid. Alle christenen moeten op deze uitdaging ingaan; het is niet alleen maar een zaak van goedwillendheid of charisma van enkelen onder hen.

Maar we mogen niet zwijgend voorbijgaan aan de edelmoedige reactie van mannen en vrouwen, genootschappen en organisaties, die bij het zien van hoe talloze mensen onder emigratie te lijden hebben, opkomen voor de rechten van gedwongen of vrijwillige migranten en hen verdedigen. De betrokkenheid van deze mensen kan vooral worden toegeschreven aan de *compassie* van Jezus, de barmhartige Samaritaan, die de heilige Geest in het hart van mensen van goede wil overal verwekt, ook in de Kerk “waar in weer opnieuw het mysterie van haar Stichter, het mysterie van leven en dood tot leven komt”.² De door de Heer aan de Kerk toevertrouwde zending om het Woord van God te verkondigen is bovendien vanaf het begin nauw verbonden met de geschiedenis van christenen die emigreerden.

Daarom hebben we deze Instructie willen schrijven. Het voornaamste doel ervan is in te gaan op de geestelijke en pastorale noden van migranten, en van migratie meer en meer een instrument te maken van dialoog en verkondiging van de christelijke boodschap. Daarnaast wil dit document een antwoord geven op enkele belangrijke behoeften van deze tijd. Het is hierbij noodzakelijk rekening

te houden met de nieuwe normen van de twee thans geldende Canonieke Wetboeken voor de Latijnse en de Oosterse katholieke Kerken. Wij willen ook ingaan op de bijzondere noden van de steeds talrijker migranten die behoren tot de katholieke Oosterse Kerken. Ook moet het oecumenisch aspect van de migratie voor de geest worden gehouden, omdat onder de stroom migranten zich christenen bevinden die niet in volledige *communio* zijn met de katholieke Kerk, alsmede het interreligieus aspect omdat onder de migranten steeds meer aanhangers zijn van andere godsdiensten, met name moslims. Ten slotte moet ons pastoraat openstaan voor nieuwe ontwikkelingen in de pastorale structuren zelf, en tegelijk verbondenheid waarborgen tussen de medewerkers in deze speciale pastorale arbeid en de plaatselijke hiërarchie.

Internationale migratie

4. Het migratieverschijnsel breidt zich steeds verder uit, en vormt tegenwoordig een belangrijk element in de toenemende onderlinge afhankelijkheid van de volkeren die kenmerkend is voor de globalisering.³ Deze heeft wel markten maar niet grenzen geopend, ze heeft de toegang geopend voor het vrije verkeer van informatie en kapitaal, maar niet in dezelfde mate voor het vrije verkeer van mensen. Geen enkele staat is hoe dan ook gevrijwaard van de gevolgen van een of andere vorm van migratie, die vaak met negatieve factoren verbonden is. Daaronder valt de verandering in de samenstelling van de bevolking in landen die het eerst geïndustrialiseerd werden, de groeiende ongelijkheid tussen Noord en Zuid, het bestaan van protectionistische belemmeringen in het internationaal handelsverkeer, waardoor de jonge landen hun producten

1. Johannes Paulus II, Boodschap ter gelegenheid van de viering van de 34ste Internationale Dag voor de Vrede, 1 januari 2001, *Dialoog tussen culturen voor een beschaving van liefde en vrede* (8 december 2000), 12, in: *KD* 29/2 (6 april 2001), 40; vgl. ook Johannes Paulus II, apostolische Brief *Novo millennio ineunte* (*NMI*) (6 januari 2001), 55, in: *KD* 29/3 (11 mei 2001), 104.

2. Pauselijke Commissie voor Migratie en Toerisme, Rondzendbrief aan de Bisschoppenconferenties *Chiesa e mobilità umana* (*CMU*), 8, in: *AAS* LXX (1978), 362.

3. Vgl. Johannes Paulus II, postsynodale apostolische Exhortatie *Ecclesia in Europa* (*EEU*) (28 juni 2003), 8, in: *KD* 31/5-6 (14 november 2003), 143, en postsynodale apostolische Exhortatie *Pastores gregis* (*PAG*) (16 oktober 2003), 69 en 72, in: *KD* 31/9-10 (19 december 2003), 310-311 en 312-313.

niet tegen concurrerende prijzen kunnen afzetten op de markten van de landen in het Westen, en ten slotte het groeiend aantal conflicten en burgeroorlogen. Al deze gegevens zullen in de komende jaren even zovele factoren zijn die de migrantenstromen sneller zullen doen toenemen (vgl. *EEU* 87, 115 en *PAG* 67), ofschoon het opkomend internationaal terrorisme aanleiding kan zijn tot het nemen van maatregelen om veiligheidsredenen. Deze maatregelen zullen onvermijdelijk leiden tot indamming van de stroom migranten die ervan dromen werk en veiligheid te vinden in de zogeheten welvarende landen, die hen als arbeidskrachten nodig hebben.

5. Het is daarom niet verwonderlijk dat migratie voor de migranten, vroeger en ook nu nog, allerlei ontberingen en lijden met zich meebrengt. Toch wordt met name in de laatste tijd en in bepaalde omstandigheden tot migreren aangespoord om de economische ontwikkeling te bevorderen van het gastland of van het land van herkomst (met name door het geld dat de emigranten overmaken). Veel volkeren zouden niet zo ver gekomen zijn als waar ze nu staan, zonder de bijdrage die miljoenen immigranten hebben geleverd.

De emigratie van gezinnen en de steeds toenemende emigratie van vrouwen gaan met veel leed gepaard. Vaak worden ze als ongeschoold personeel (hulp in het huishouden) in dienst genomen, en werken ze illegaal. Vaak missen ze de meest elementaire mensen- en vakbondsrechten, zo ze al niet simpelweg slachtoffer zijn van 'mensenhandel', die zelfs kinderen niet ontziet. Dat is een nieuw hoofdstuk in de geschiedenis van de slavenhandel.

Ook al komt het niet tot dergelijke uitersten, toch moet men bedenken dat

buitenlandse arbeiders niet beschouwd mogen worden als koopwaar of enkel maar arbeidskracht; ze mogen dus niet behandeld worden als zo maar een of andere productiefactor. Iedere migrant geniet onvervreembare fundamentele rechten die steeds geëerbiedigd dienen te worden. Bovendien hangt de bijdrage die de migranten aan het gastland kunnen leveren af van de mogelijkheid die ze in hun werk hebben om hun verstand en talenten te gebruiken.

6. Wat dit betreft werd op 1 juli de Internationale Conventie van kracht voor de Rechtsbescherming van alle Gastarbeiders en hun Gezinsleden; paus Johannes Paulus II⁴ heeft sterk aangedrongen op de ondertekening daarvan. Hierin vindt men een samenvatting van de rechten⁵ waardoor het de migranten mogelijk wordt gemaakt een dergelijke bijdrage te leveren. Daarom verdient ze de instemming met name van de staten die het meest profiteren van de migratie. Daartoe stimuleert de Kerk de ratificatie van de internationale juridische instrumenten die de rechten van migranten, van vluchtelingen en van hun gezinnen waarborgen. Door tussenkomst van haar verschillende ter zake kundige instellingen en verenigingen (centra voor migrantenhulp, migrantentehuizen, bureaus voor sociale diensten, documentatie en bijstandverlening enzovoort) biedt de Kerk ook de in deze tijd steeds meer nodige bijstand aan. Vaak zijn migranten slachtoffer van illegaal dienstverband en kortlopende arbeidscontracten met armzalige werk- en levensomstandigheden, waarbij zij lichamelijk, verbaal en zelfs seksueel misbruik moeten ondergaan, lange uren moeten werken, vaak verstoken blijven van de normale gezondheidszorg en de normale sociale voorzieningen.

4. Vgl. Johannes Paulus II, *Angelus Domini* van zondag 6 juli 2003, in: *OR* 7-8 juli 2003, 1.

5. De Conventie verwijst ook naar andere reeds bestaande Conventies in internationaal verband en waarvan de beginselen en rechten heel logisch toegepast kunnen worden op migranten. De Conventie herinnert met name aan de Conventies over slavernij, tegen discriminatie op het gebied van het onderwijs en opvoeding en tegen iedere vorm van rassendiscriminatie, de internationale verdragen over burger- en politieke rechten en die welke betrekking hebben op economische, sociale en culturele rechten, alsmede de Conventie tegen vrouwendiscriminatie, de Conventie tegen martelingen en andere wrede, onmenselijke en vernederende behandelingen. Ook wordt er verwezen naar de Conventie over de rechten van het kind en naar de ManillaVerklaring van het Vierde Verenigde Naties-Congres over Misdaadpreventie en de Behandeling van Wetsovertreders. Verder moet erop gewezen

vervolg noten op blz. 8

Maar terwijl deze precare situatie van zoveel vreemdelingen iedereen tot solidariteit zou moeten bewegen, verwekt ze daarentegen bij veel mensen angst en vrees; ze ervaren de immigranten als een last, beschouwen hen met achterdocht en zien hen als een bedreiging en gevaar. Dit leidt vaak tot uitingen van onverdraagzaamheid, vreemdelingenangst en racisme.⁶

7. De aanwezigheid van een groeiend aantal moslims, en trouwens ook van aanhangers van andere godsdiensten, in landen waar de inwoners van oudsher in meerderheid christen zijn, maakt deel uit van het brede en ingewikkelde hoofdstuk van de ontmoeting tussen verschillende culturen en van de dialoog tussen de godsdiensten. Overigens woont een aanzienlijk aantal christenen in sommige landen met een bevolking die in meerderheid moslim is.

Het migratieverschijnsel heeft tegenwoordig heel andere aspecten dan in het verleden; politiek op louter nationaal niveau heeft daarom weinig zin. Geen enkel land kan thans in de waan verkeren dat het de emigratievraagstukken op eigen kracht kan oplossen. Nog minder succesvol zouden puur restrictieve politieke maatregelen zijn; ze zouden nog negatiever gevolgen hebben, met het risico dat het aantal illegale binnenkomers zou toenemen en de activiteit van criminele organisaties in de hand zou worden gewerkt.

8. De internationale migratie wordt terecht beschouwd als een belangrijk structureel onderdeel van het sociaal, economisch en politiek gebeuren in de huidige wereld. Omdat er zoveel mensen bij betrokken zijn, is een nauwe samenwerking vereist tussen de landen vanwaar zij komen en de gastlanden; ook dient er een

geëigende regelgeving tot stand te komen waardoor de verschillende juridische structuren met elkaar in overeenstemming kunnen worden gebracht. Wat beoogd wordt, is de behoeften en rechten te beschermen van de emigranten en hun gezinnen, en ook die van het gastland.

Tegelijk wordt door de migratie een echt ethische kwestie aan de orde gesteld, namelijk het zoeken naar een nieuwe internationale economische orde om te komen tot een rechtvaardiger verdeling van de aardse goederen. Dit zou op niet geringe wijze bijdragen tot het verminderen en duidelijk matigen van een groot deel van de stroom migranten uit bevolkingsgroepen in nood. Daaruit volgt de noodzaak zich sterker in te zetten voor het scheppen van scholings- en pastorale systemen om de mensen te vormen op 'wereldwijde schaal', dat wil zeggen, hun een nieuwe kijk bij te brengen op de wereldgemeenschap en deze te zien als een volkerenfamilie voor wie de goederen van de aarde uiteindelijk bedoeld zijn, met als uiteindelijk doel het algemeen gemeenschappelijk welzijn.

9. De huidige migraties stellen de christenen daarnaast ook voor nieuwe opdrachten tot evangelisering en solidariteit, en vragen van hen dieper in te gaan op waarden die zij delen met andere religieuze of lekgroepen en die onmisbaar zijn om zonder wanklank samen te kunnen leven. De overgang van monoculturele samenlevingen naar multiculturele samenlevingen kan zo een teken worden van Gods levende tegenwoordigheid in de geschiedenis en in de mensengemeenschap, want ze biedt een providentiële gelegenheid om Gods plan van een universele verbondenheid ten uitvoer te leggen. De nieuwe historische situatie wordt feitelijk gekenmerkt doordat de ander

worden dat zelfs landen die de internationale Conventie over de rechtsbescherming van alle gastarbeiders en hun gezinsleden niet hebben ondertekend, toch verplicht zijn zich te houden aan bovengenoemde Conventies, natuurlijk in het geval dat zij die hebben ondertekend en er volledig mee akkoord zijn gegaan. Wat betreft het standpunt van de Kerk aangaande de rechten van de migranten in de maatschappij zie men bijvoorbeeld Johannes Paulus II, Encycliek *Laborem exercens* (14 september 1981), 23, in: *Teksten uit de R.-K. Kerk* 1, 41-42.

6. Vgl. *Boodschap* 2003, in: *KD* 31/2-3 (4 april 2003), 63-65.

zich aan ons in allerlei gedaanten ver-
toont, en in tegenstelling met vroeger is
deze verscheidenheid in veel landen iets
heel gewoons geworden. Vandaar dat de
christenen geroepen zijn om niet alleen
een geest van verdraagzaamheid uit te
dragen en in praktijk te brengen – wat
een grote verworvenheid is niet alleen in
politiek en cultureel maar ook in gods-
dienstig opzicht – maar ook om ander-
mans identiteit te respecteren. Zo kunnen
zij, wanneer het mogelijk is en gelegen
komt, stappen ondernemen om tot uitwis-
seling te komen met mensen die een an-
dere afkomst en cultuur hebben, ook om
'op respectvolle wijze hun geloof te ver-
kondigen'. We worden dus allen uitgenodigd
tot een cultuur van solidariteit,⁷ die
door het Magisterium zo vaak is aanbe-
volen, om samen te komen tot een echte
en onvervalste mensengemeenschap. Dit
is de, weliswaar moeilijke, weg die de
Kerk ons wil laten gaan.

Migratie binnen het eigen land

10. In de jongste tijd migreren in ver-
schillende landen aanzienlijk meer men-
sen binnen het eigen land; soms gebeurt
dat vrijwillig, zoals de trek van het platte-
land naar de grote steden, soms ook
onder dwang, zoals het geval is bij men-
sen die geëvacueerd worden of die op de
vlucht zijn voor terrorisme, geweld en
drugshandel, met name in Afrika en
Latijns Amerika. Men denkt dat wereld-
wijd de meeste migratie tegenwoordig
binnen het eigen land plaats heeft, en
vaak bepaald wordt door de seizoenen.

Dit soort, meestal ongecontroleerde,
mobiliteit is mede oorzaak van de snelle,
ordeloze groei van stedelijke centra, die er
niet op voorbereid zijn een zo grote me-
nigte mensen op te vangen; daardoor zijn
sloppenwijken ontstaan met zeer moeilij-

ke sociale en morele levensomstandighe-
den. In feite worden de migranten erdoor
gedwongen zich te vestigen in een omge-
ving die heel andere trekken vertoont dan
die van de omgeving waar ze vandaan
komen, met als gevolg dat de mensen zeer
grote moeilijkheden ondervinden, ernstig
gevaar lopen maatschappelijk ontworteld
te raken, en dat de godsdienstige en cultu-
rele tradities van de daar levende bevol-
king geweld wordt aangedaan.

Toch gaat de migratie binnen het
eigen land bij miljoenen mensen vaak
gepaard met grote verwachtingen, die
vaak helaas ongegrond en bedrieglijk
zijn. Hun familiebanden worden daardoor
verbroken, en ze komen terecht in gebie-
den waar misschien wel dezelfde taal
wordt gesproken maar waar een ander
klimaat en andere gewoonten heersen.
Keren zij vervolgens weer terug naar
waar ze vandaan kwamen, dan brengen
ze een andere mentaliteit en stijl van
leven mee, vaak ook een andere kijk op
de wereld en de godsdienst, en een ander
zedelijk gedrag. Dat alles betekent een
uitdaging voor het pastorale handelen
van de Kerk, Moeder en Lerares.

11. Ook op dit gebied vraagt de huidige
situatie van hen die in de pastoraal werk-
zaam zijn en van de gemeenschappen
waarin deze migranten worden opgeno-
men, kortom van de Kerk, een grote aan-
dacht voor hen en voor hun beroep op
broederlijkheid en solidariteit. Door de
migraties in eigen land heen vraagt de
Geest luid en duidelijk om zich met her-
nieuwde kracht in te zetten voor evange-
lisering en naastenliefde door middel van
wijd vertakte en permanente goede orga-
nisaties voor pastorale opvang en activi-
teiten, die zoveel mogelijk aansluiten bij
de daagse werkelijkheid en de eigen, con-
crete behoeften van de emigranten zelf.

7. Vgl. Tweede
Vaticaanse Conci-
lie, pastorale Con-
stitutie over de
Kerk in de wereld
van deze tijd
Gaudium et spes
(GS), 22, 30-32;
dogmatische Con-
stitutie over de
Kerk *Lumen genti-
um* (LG), 1, 7 en
13; Decreet over
het lekenaposto-
laat *Apostolicam
actuositatem* (AA),
14; Johannes
XXIII, Encycliek
Pacem in terris
(PT), eerste deel,
in: AAS LV (1963),
259-269; Paus-
elijke Raad 'Cor
Unum' en Paus-
elijke Raad voor
Migratie en Toe-
risme, *De asiel-
zoekers, een uit-
daging tot
solidariteit*, in: EV
13 (1991-1993),
1019-1037; Pau-
selijke Commissie
voor Vrede en
Gerechtigheid,
*Self-reliance:
rekenen op zich-
zelf*, in: EV 6
(1977-1979), 510-
563; Pauselijke
Commissie Justi-
tia et Pax, *De
Kerk en het racis-
me* (3 november
1988) in: KD 17/4
(april 1989), 295-
322.

Deel I

De migraties, teken van de tijd en zorg van de Kerk

Migratie in het licht van het geloof

12. In de migranten heeft de Kerk steeds het beeld van Christus aanschouwd die zei: “Ik was vreemdeling en jullie hebben Me opgenomen” (Mt 25,35). Hun situatie is in haar ogen daarom een uitdaging voor het geloof en de liefde van de gelovigen; dezen zijn geroepen om het kwaad te helen dat het gevolg is van de migratie, en te ontdekken wat God ermee voor heeft, zelfs al is zij het gevolg van duidelijk onrecht. Doordat velerlei leden van het mensengeslacht bij migratie betrokken zijn, brengt zij een steeds grotere en bontere samenleving tot stand, bijna zoals toen volkeren en rassen elkaar door de gave van de Geest ontmoetten en een kerkelijke broederschap werden.

Enerzijds is het leed dat met migratie gepaard gaat teken van de barensweeën van een nieuwe mensheid, maar van de andere kant brengen de onevenwichtigheden en onderlinge verschillen die tot migratie hebben geleid de verscheurdheid aan het licht die de zonde in de mensenfamilie teweeg heeft gebracht, en zo is ze een smartelijke oproep tot echte broederschap.

13. Dit inzicht brengt ons ertoe om de migratie te benaderen in het licht van de bijbelse gebeurtenissen die de verschillende fasen markeren op de moeizame weg van de mensheid naar de geboorte van een volk waar geen discriminatie of grenzen meer zijn, waaraan Gods gave is toevertrouwd voor alle volken, en dat openstaat voor de eeuwige roeping van de mens. Het geloof herkent daarin de

lange reis van de Aartsvaders die, gesteerd door de Belofte, optrokken naar het komend Vaderland, en de weg van de Hebreëen die met het doortrekken van de Rode Zee bevrijd werden uit de slavernij en met de Uittocht tot volk van het Verbond werden. Het geloof vindt in migratie in zekere zin de ballingschap die de mens confronteert met de betrekkelijkheid van alle doel dat hij bereikt heeft, en doet hem daarin opnieuw de universele boodschap ontdekken van de profeten, die alle discriminatie, onderdrukking, deportatie, verstrooiing en vervolging als strijdig met Gods bedoelingen aan de kaak stellen. En zij maken van de gelegenheid gebruik om het heil aan te kondigen dat voor iedere mens bestemd is, en te getuigen dat, zelfs in de chaotische gebeurtenissen en tegenstrijdigheden van de mensengeschiedenis, God blijft werken aan zijn heilsplan totdat alle dingen onder één hoofd in Christus zijn samengebracht (vgl. Ef 1,10).

Migratie en de heilsgeschiedenis

14. We kunnen dus het huidige migratieverschijnsel zien als een belangrijk ‘teken van de tijden’, een uitdaging waarop moet worden ingegaan en waarvan moet worden geprofiteerd bij onze arbeid om de mensheid te vernieuwen en het evangelie van de vrede te verkondigen.

De heilige Schrift laat ons zien wat dit allemaal betekent. Israël ontleent immers zijn oorsprong aan Abraham die gehoorzaamend aan Gods stem wegtrok uit zijn land en naar een vreemd land ging, met de Belofte van God dat hij vader zou worden “van een groot volk” (Gn 12,1-2). Jacob was “een zwervende Arameeër die naar Egypte ging met een klein aantal mensen, en een groot, machtig, talrijk volk is geworden” (Dt 26,5). Na een lange slavernij in Egypte werd Israël tijdens de

veertig jaren van de 'Uittocht' in de woestijn plechtig uitgeroepen tot 'Volk van God'. De harde beproeving van migratie en deportatie is dus van wezenlijke betekenis in de geschiedenis van het uitverkoren volk, met het oog op het heil van alle volken: zo ging het ook bij de terugkeer uit de ballingschap (vgl. Js 42,6-7; 49,5). Met deze herinneringen wordt het uitverkoren volk versterkt in zijn vertrouwen op God, zelfs in de donkerste uren van zijn geschiedenis (Ps 105,12-15; Ps 106,45-47). Met betrekking tot de vreemdeling die in het land woont geeft de Wet hetzelfde gebod als geldt voor de "zonen van uw volk" (Lv 19,18), namelijk "u moet hem beminnen als u zelf" (Lv 19,34).

Christus als 'vreemdeling' en Maria, levende icoon van de vrouw onderweg

15. In de vreemdeling ziet een christen niet enkel een naaste, maar het gelaat van Christus zelf, geboren in een kribbe, en gevlucht naar Egypte waar Hij als vreemdeling verkeerde; zo deelde Hij in de fundamentele ervaring van zijn volk en vatte die in zich samen (vgl. Mt 2,13 e.v.). In den vreemde geboren en afkomstig uit een ander land (vgl. Lc 2,4-7) "kwam Hij onder ons wonen" (vgl. Joh 1,11.14), en bracht zijn openbaar leven door zonder vaste verblijfplaats maar trekkend door steden en dorpen (vgl. Lc 13,22; Mt 9,35). Na zijn opstanding verschijnt Hij als een nog onbekende vreemdeling op de weg naar Emmaüs aan twee van zijn leerlingen, die Hem pas herkenden bij het breken van het brood (vgl. Lc 24,35). De christenen zijn dus volgelingen van een zwerver die "nergens het hoofd kan neerleggen" (Mt 8,20; Lc 9,58).⁸

Ook Maria, Jezus' moeder kan op dezelfde wijze beschouwd worden als een

levend symbool van de vrouw onderweg.⁹ Zij bracht haar Zoon ter wereld in een vreemd land en ze moest vluchten naar Egypte (vgl. Mt 2,13-14). Terecht vereert de volksdevotie haar als Onze Lieve Vrouw van de weg.

De Kerk van Pinksteren

16. Als we de Kerk thans beschouwen, zien we dat zij werd geboren uit Pinksteren, de voltooiing van het paasmysterie. Het was een daadwerkelijke bijeenkomst, vol symboliek, van mensen, zodat Paulus later kon verklaren: "Er is geen sprake meer van Griek of Jood, besnedene of onbesnedene, barbaar, Skyth, slaaf, vrije mens" (Kol 3,11). Want "Christus heeft de twee werelden één gemaakt, en de scheidsmuur neergehaald" (Ef 2,14).

Anderzijds betekent Christus volgen dat men achter Hem aan gaat en zichzelf als een pelgrim op aarde beschouwt, want "wij hebben hier geen blijvende stad" (Heb 13,14). De gelovige is steeds een *pároikos*, een tijdelijk ingezetene, een gast, waar hij zich ook mag bevinden (vgl. 1Pe 1,1; 2,11; Joh 17,14-16). Daarom is het voor christenen niet erg belangrijk op welke plek zij op aarde wonen,¹⁰ en hebben zij een aangeboren gevoel voor gastvrijheid. De apostelen benadrukken die gastvrijheid (vgl. Rom 12,13; Heb 13,2; 1Pe 4,9; 3Joh, 5), en de pastorale brieven bevelen die bijzonder bij de *episkopos* aan (vgl. 1Tim 3,2; Tit 1,8). In de oerkerk was gastvrijheid het antwoord van de christenen op de behoeften van rondreizende missionarissen, van religieuze leiders die in ballingschap of op doorreis waren, en van arme leden van verschillende gemeenschappen.¹¹

17. Daarnaast zijn vreemdelingen ook een zichtbaar teken van de universaliteit die

8. Boodschap 1999, 3, in *OR* 21 februari 1999, 7.

9. Vgl. Johannes Paulus II, Encycliek *Redemptoris Mater* (RMA) (25 maart 1987), 25, in: *AVDK* 42/5 (mei 1987), 320-321.

10. Vgl. Brief aan Diognetes 5, 1, aangehaald in Boodschap 1999, 2, in: *t.a.p.*

11. Vgl. Clemens van Rome, *Brief aan de Korinthiërs*, X-XII, in: *PG* 1, 226-233; *Didaché*, XI, 1; XII, 1-5., ed. F.X. Funk (1901), 4, 34; *Apostolische Constituties*, VII, 29,2, ed. F.X. Funk (1905), 418; Justinus, *Apologie* I, 67, in: *PG* 6, 429; Tertullianus *Apologeticum*, 39, in: *PL* 1, 471; Tertullianus *De praescriptione haereticorum*, 20, in: *PL* 2, 32; Augustinus, *Sermo* 103, 1-2.6, in: *PL* 38, 613-615.

12. Vgl. Johannes Paulus II, Encycliek *Redemptoris missio* (RM) (7 december 1990), 20, in: *KD* 19-1 (februari 1991), 13-14.

13. Denken we, zonder volledig te willen zijn, aan de Salesiaanse Sociëteit van St. Johannes Bosco in Argentinië, de initiatieven van de heilige Francesca Saverio Cabrini, met name in Noord Amerika, die van twee religieuze congregaties welke gesticht werden door de zalige bisschop Giovanni Battista Scalabrini, het Bonomelli-werk in Italië en de St. Raphaels-Verein in Duitsland, alsook aan de Sociëteit van Christus voor Emigranten, gesticht door kardinaal August Hlond in Polen.

14. Vgl. Sacra Congregatio Consistorialis, Decretum de Sacerdotibus in certas quasdam regiones demigrantibus *Ethnografica studia*, in: *AAS* VI (1914), 182-186.

15. Vgl. Sacra Congregatio Consistorialis, Decretum de Sacerdotibus in certas quasdam regiones demigrantibus *Magni semper*, in: *AAS* XI (1919), 39-43.

16. *AAS* XLIV (1952), 649-704.

tot het wezen van de Kerk behoort, en herinneren daaraan heel duidelijk. Een visioen van Jesaja kondigde het aan: "Op het einde der dagen zal het gebeuren dat de berg van het huis van de HEER gevestigd zal zijn als de hoogste der bergen, ... en alle volken stromen naar hem toe" (Js 2,2). In het evangelie voerspelt Jezus zelf: "ze zullen komen van oost en west, van noord en zuid, en aan tafel gaan in het koninkrijk van God" (Lc 13,29). In de Apokalyps ziet men "een grote menigte ... uit alle rassen en stammen en volken en talen" (Apk 7,9). Thans is de Kerk op de steile¹² weg die naar dit uiteindelijk doel leidt; de stromen migranten kunnen doen denken aan en een voorafbeelding zijn van de uiteindelijke ontmoeting van de gehele mensheid met en in God.

18. Het op-weg-zijn van de migranten kan zo een levend teken worden van een eeuwigdurende roeping, een voortdurende prikkel tot die hoop die wijst naar een toekomst die de huidige wereld overstijgt, en die deze wereld omvormt tot liefde en eschatologische overwinning. De bijzondere kenmerken van de migranten zijn een vraag aan ons om weer de Pinkstereenheid te beleven, als de verschillen door de Geest op elkaar worden afgestemd, en liefde waarachtig wordt doordat men elkaar aanvaardt. Het migratiegebeuren kan dus een voorafbeelding zijn van het paasmysterie, waarin dood en verrijzenis voorbereiden op de wording van de nieuwe mensheid waar er geen slaaf of vreemdeling meer is (vgl. Gal 3,28).

De zorg van de Kerk voor migranten en vluchtelingen

19. Het migratieverschijnsel van de voorbije eeuw betekende een uitdaging voor het pastoraat van de Kerk die in vaste ter-

ritoriale parochies georganiseerd was. In vroeger tijden waren geestelijken meegetrokken met groepen mensen die onontgonnen landen gingen koloniseren, maar vanaf het midden van de negentiende eeuw werd het pastoraat voor de migranten steeds vaker toevertrouwd aan missiecongregaties.¹³

In 1914 behandelde het Decreet *Ethnografica studia*¹⁴ voor het eerst het vraagstuk van de geestelijkheid die zich bezighield met de zorg voor de migranten. Het decreet benadrukte de verantwoordelijkheid van de lokale Kerk om immigranten bij te staan, en suggereerde aan de geestelijkheid een speciale opleiding te geven op het gebied van taal, cultuur en pastoraat. Het Decreet *Magni semper* van 1918,¹⁵ dat volgde op de afkondiging van het Wetboek van Canoniek Recht, gaf aan de Consistoriale Congregatie de bevoegdheid voor zaken betreffende de machtiging van de geestelijkheid die met de migrantenzorg was belast.

In de vorige eeuw werd na de Tweede Wereldoorlog de situatie op het gebied van de migratie nog veel dramatischer, niet alleen vanwege de door het conflict veroorzaakte verwoestingen, maar ook omdat er steeds meer vluchtelingen kwamen (vooral uit de zogenaamde Oostbloklanden), waarvan velen tot de verschillende katholieke Oosterse Kerken behoorden.

'Exsul Familia'

20. Er werd toen de behoefte gevoeld aan een document waarin de voorafgaande regelingen en voorzieningen werden bijeengezet, en dat richtinggevend zou zijn voor een systematisch pastoraat. Aan deze behoefte werd voldaan op 1 augustus 1952 in de apostolische Constitutie van paus Pius XII *Exsul Familia*,¹⁶ die

beschouwd wordt als de *magna charta* van het kerkelijk denken over migratie. Het is het eerste officiële document van de Heilige Stoel dat globaal en systematisch het pastoraat voor migranten vanuit historisch en canonic standpunt afbakt. Na een uitvoerige historische uiteenzetting volgt in de Constitutie een gedetailleerde uiteenzetting van normen. Erin werd bevestigd dat de eerste verantwoordelijkheid voor het pastoraat voor migranten berust bij de plaatselijke diocesane bisschop, ook al bleef de Consistoriale Congregatie bevoegd voor de organisatie ervan.

Het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie

21. Daarna heeft het Tweede Vaticaans Concilie belangrijke richtlijnen opgesteld over een dergelijk speciaal pastoraat. Het vroeg dat vooral de christenen zich van het migratieverschijnsel op de hoogte zouden stellen (vgl. *GS* 65 en 66) en de invloed beseffen die emigratie heeft op het leven. Er wordt gewezen op het recht te emigreren (vgl. *GS* 65),¹⁷ de waardigheid van de migranten (vgl. *GS* 66), de noodzaak een einde te maken aan de verschillen in sociale en economische ontwikkeling (vgl. *GS* 63) en in te gaan op de werkelijke behoeften van de mens (vgl. *GS* 84). Overigens erkent het Concilie dat in bepaalde omstandigheden de burgerlijke gezagsdragers het recht hebben de migrantentoevloed te regelen (vgl. *GS* 87).

Het volk van God, zo zegt de Concilie-tekst, moet een edelmoedige bijdrage leveren voor de oplossing van het emigratievraagstuk, en met name de leken wordt gevraagd hun samenwerking naar alle sectoren van de samenleving uit te breiden (vgl. *AA* 10) en zo de 'buurman' te worden voor de migrant (vgl. *GS* 27). De

Concilievaders vragen om bijzondere aandacht "voor gelovigen die wegens hun levensomstandigheden onvoldoende profijt hebben van de gewone algemene zielzorg van de parochieherders, of zelfs daar geheel buiten vallen, zoals het geval is met zeer veel immigranten, met ballingen en vluchtelingen, met zeelui en met luchtvaartpersoneel, met zwervers en dergelijken. Er moet naar geëigende pastorale methoden wordt gezocht – zo gaan ze verder – om ook het geestelijk leven van mensen die voor ontspanning andere landen bezoeken te verzorgen. Vooral op nationaal niveau dienen de Bisschoppenconferenties – benadrukken ze tot slot – aandacht te schenken aan de meer urgente vragen rond deze mensen en met verende krachten eensgezind hun geestelijke verzorging te behartigen en te begunstigen met behulp van daartoe geschikte middelen en instellingen. Daarbij dienen zij vooral te letten op de richtlijnen welke door de Apostolische Stoel ofwel reeds gegeven zijn of nog gegeven moeten worden en op de aanwezigheid van geschikte omstandigheden van tijd, van plaats en van personen."¹⁸

22. Het Tweede Vaticaans Concilie markeert een beslissend moment voor het pastoraat voor migranten en voor mensen onderweg, waarbij het een bijzonder belang toekent aan de betekenis van mobiliteit en katholiciteit, aan de betekenis van de particuliere Kerken, de zin van de parochie en de opvatting over de Kerk als mysterie van gemeenschap. Daarom manifesteert de Kerk zich als "het verenigd volk dat deel heeft aan de eenheid van Vader, Zoon en heilige Geest" (*LG* 4).

De opname van de vreemdeling, kenmerkend voor de oerkerk, blijft dus het zegelmerk van de Kerk van God. Ze blijft als het ware gekenmerkt door een roeping

17. In het eerste deel van de Encycliek *Pacem in terris* wordt herinnerd aan het recht om te emigreren en te immigreren: "Ieder mens heeft het recht zich te verplaatsen en te vestigen binnen de politieke gemeenschap waarvan hij een burger is; wanneer daar goede redenen toe zijn heeft hij ook het recht in andere politieke gemeenschappen te immigreren en er zich te vestigen", in: *a.w.*, 263.

18. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over het herderlijk ambt van de bisschoppen in de Kerk *Christus Dominus* (CD), 18. Wat de bepalingen betreft, vgl. Pius X, *Motu proprio Iam pridem*, in: *AAS* VI (1914), 173 e.v.; Pius XII, apostolische Constitutie *Exsul Familia*, vooral het normatieve gedeelte, in: *a.w.*, 692-704; *Sacra Congregatio Consistorialis, Leges Operis Apostolatus Maris, auctoritate Pii Din. Prov. PP XII conditae*, in: *AAS* L (1958), 375-383.

19. Vgl. Boodschap 1993, 6, in: OR 2 augustus 1992, 5.

20. Paulus VI, Motu proprio *Pastoralis migratorum cura*, in: AAS LXI (1969), 601-603.

21. Congregatie voor de Bisschoppen, Instructie *De pastoralis migratorum cura (Nemo est)* (DPMC), in: AAS LXI (1969), 614-643.

22. Vgl. CMU, in: a.w., 357-378.

23. Vgl. CIC, can. 294; Johannes Paulus II, postsynodale apostolische Exhortatie *Ecclesia in America* (23 januari 1999), 65, noot 237, in: KD 28/7-8 (15 december 1999), 403, en EEU, 103, noot 166.

24. Vgl. Johannes Paulus II, apostolische Constitutie *Sacri canones*, in: AAS LXXXII (1990), 1037.

25. Voor de specifieke normen en regelingen met betrekking tot de Oosterse katholieke Kerken betreffende het onderhavige onderwerp, vgl. CCEO can. 315 (over Exarchaten en Exarchen), de canones 911 en 915 (over de status van de vreemdeling en de

vervolg noten op blz. 15

tot ballingschap, diaspora, verstrooiing temidden van culturen en etnische groepen, zonder zich ooit met een daarvan te identificeren; want dan zou ze niet langer eersteling en teken zijn, zuurdeeg en profetie, van het universele Koninkrijk en van de gemeenschap die iedere mens welkom heet zonder voorkeur voor bepaalde mensen of volken. Het hoort dus tot het wezen van de Kerk om de vreemdeling welkom te heten; daarmee bewijst zij haar trouw aan het evangelie.¹⁹

23. Om de leer van het Concilie verder concreet uit te werken, vaardigde paus Paulus VI in 1969 de Motu proprio *Pastoralis migratorum cura* uit,²⁰ waarmee de Instructie *De pastoralis migratorum cura* officieel werd gepubliceerd.²¹ In 1978 stuurde de Pauselijke Commissie voor Migratie en Toerisme, de organisatie die in die tijd belast was met het pastoraat voor migranten, een rondzendbrief aan de Bisschoppenconferenties *Chiesa e mobilità umana (Kerk en mensen onderweg)*,²² waarin het migratieverschijnsel bij de (toenmalige) tijd werd gebracht, en een duidelijke uitleg en pastorale toepassing ervan werd gegeven. In dit document werd uitvoerig ingegaan op de opvang van migranten door de lokale Kerk, en werd de noodzaak benadrukt van een interkerkelijke samenwerking om te komen tot een pastoraat zonder grenzen. Ten slotte werd erin de speciale rol erkend en naar waarde geschat van de leken en van de vrouwelijke en mannelijke religieuzen.

Canonieke normen

24. In navolging en ter bevestiging van het Concilie vraagt het nieuwe Wetboek van Canoniek Recht voor de Latijnse Kerk dat de pastoor speciale aandacht zal besteden aan mensen die ver weg zijn

van hun eigen land (can. 529 §1) en benadrukt de wenselijkheid en verplichting om voor zover mogelijk te zorgen voor speciaal voor hen bestemd pastoraat (can. 568). Evenals het Wetboek van Canones van de Oosterse Kerken voorziet het in de stichting van personele parochies (CIC, can. 518 en CCEO, can. 280 § 1), en ook van missies voor de geestelijke zorg van de gelovigen (can. 516) en de aanstelling van speciale pastorale functionarissen zoals de bisschoppelijke vicaris (can. 476) en aalmoezeniers voor migranten (can. 568).

Het nieuwe Wetboek wil verder, in de lijn van de aanbevelingen van het Concilie (vgl. PO 10 en AG 20, noot 4 en AG 27, noot 28), de instelling van andere speciale pastorale structuren zoals voorzien zijn in de wetgeving en praktijk van de Kerk.²³

25. De gelovigen van de katholieke Oosterse Kerken uit Azië en het Midden Oosten en uit Centraal en Midden Europa trekken tegenwoordig in groten getale naar het Westen. Daarmee komt natuurlijk de vraag aan de orde naar hun pastoraat, waarvoor de ordinaris van de plaats waar ze worden opgevangen de beslissende verantwoordelijkheid draagt. Men dient dus dringend de pastorale en juridische consequenties na te gaan van het groeiend aantal van deze gelovigen die buiten hun traditionele grondgebied wonen, en van de officiële en privé-contacten die zich op verschillende niveaus ontwikkelen tussen gemeenschappen als zodanig en tussen afzonderlijke leden van deze gemeenschappen. De regelingen en normen hieromtrent, waardoor de katholieke Kerk om zo te zeggen met twee longen²⁴ kan ademen, zijn te vinden in de CCEO.²⁵

26. Voornoemd wetboek voorziet in de oprichting van Kerken *sui iuris* (CCEO, can.

27, 28 en 147), geeft als aanbeveling “de riten van de Oosterse Kerken, die tot het erfgoed behoren van de gehele Kerk van Christus” te bevorderen en te onderhouden (can. 39, vgl. ook can. 40 en 41), en stelt nauwkeurige normen vast aangaande wetten op het gebied van liturgie en kerkelijke tucht (can. 150). Het verplicht de eparchiaalbisschop de christengelovigen bij te staan “welke hun leeftijd, stand, nationaliteit, Kerk *sui iuris* ook mogen zijn, of zij wonen in het gebied van de Eparchie of daar tijdelijk verblijven” (can. 192 § 1), en erop toe te zien dat de christengelovigen uit een andere Kerk *sui iuris* die hem zijn toevertrouwd “de ritus van hun eigen Kerk bewaren” (can. 193 § 1), zo mogelijk “dankzij priesters of parochiegeestelijken uit dezelfde Kerk *sui iuris*” (can. 193 § 2). Tot slot geeft het Wetboek als aanbeveling dat de parochie territoriaal dient te zijn, zonder personele parochies uit te sluiten wanneer bijzondere omstandigheden dit nodig zouden maken (vgl. can. 280 § 1).

Het Wetboek van Canones van de Oosterse Kerken voorziet ook in het bestaan van het Exarchaat, dat omschreven wordt als “een deel van het Godsvolk dat vanwege speciale omstandigheden niet als Eparchie is opgericht, en dat, territoriaal of op andere wijze omschreven, aan het pastoraat van de Exarch is toevertrouwd” (CCEO, can. 311 § 1).

Pastorale richtlijnen van het Magisterium

27. Niet alleen uit de canonieke normen maar ook uit een zorgvuldige bestudering van de documenten en richtlijnen over de migratie die de Kerk tot dusver heeft uitgebracht, kunnen enkele belangrijke theologische en pastorale verworvenheden worden afgeleid, zoals: de centrale

positie van de mens; de verdediging van de rechten van de mannelijke en vrouwelijke emigranten en hun kinderen; het kerkelijk en missionair aspect van de migraties; de betekenis die aan het lekenapostolaat wordt toegekend; de betekenis van de diverse culturen bij het evangeliseringswerk; de bescherming en het tot hun recht doen komen van minderheidsgroepen in de Kerk; het belang van de dialoog binnen en buiten de Kerk; de heel eigen bijdrage van de emigratie aan de wereldvrede. Deze documenten onderstrepen ook de pastorale dimensie van het werk ten behoeve van de migranten. Allen moeten “in de Kerk hun vaderland kunnen vinden”;²⁶ deze is het mysterie van God onder de mensen, mysterie van liefde, met name in zijn dood en verrijzenis zichtbaar gemaakt door de eniggeboren Zoon, opdat alle mensen “leven mogen bezitten, en wel in overvloed” (Joh 10,10), opdat allen de kracht mogen vinden om alle verdeeldheden te overwinnen, en opdat hun verschillen niet ertoe mogen leiden dat ze met elkaar breken, maar hen brengen tot verbondenheid door de ander aanvaarden in zijn legitime verscheidenheid.

28. Daarnaast is er in de Kerk waardering voor de rol van de Instituten van het Gewijde Leven en de Sociëteiten van het Apostolisch Leven voor hun specifieke bijdragen aan het migrantenpastoraat.²⁷ Wat dit betreft wordt opnieuw de verantwoordelijkheid van de diocesane en eparchiaalbisschoppen op ondubbelzinnige wijze bevestigd, zowel wat de Kerk betreft waaruit de migranten afkomstig zijn als die welke hen ontvangt. De Bisschoppenconferenties van de verschillende landen en de daaraan beantwoordende structuren van de Oosterse Kerken dragen medeverantwoordelijkheid voor hen. Pastoraat

plaatselijke ordinariis, de eigen ordinariis en de eigen parochiegeestelijke), can. 986 (over de bestuursmacht), can. 1075 (over het bevoegd gerecht) en can. 1491 (over wetten, gewoonten en bestuurlijke handelingen).

26. Johannes Paulus II, apostolische Exhortatie *Familiaris consortio* (22 november 1981), 77, in: *Teksten uit de R.-K. Kerk* 3, 73-75.

27. Vgl. Congregatie voor de Instituten van het Gewijde Leven en de Sociëteiten van het Apostolisch Leven, Instructie *Een nieuw begin maken vanuit Christus. Een her-nieuwde inzet voor het godgewijde leven in het derde millennium* (19 mei 2002), 9, 35, 36, 37 en 44, in: *KD* 31/7-8 (28 november 2003), 208-209, 231-233 en 235.

28. Johannes Paulus II, Encycliciek *Redemptor hominis* (RH) (4 maart 1979), 14, in: *AVDK* 34/8 (13 april 1979), 384-385.

29. Vgl. in het bijzonder Boodschap 1992, in: *OR* 11 september 1991, 5, en de Boodschappen van 1996, in: *KD* 28/1 (7 februari 1997), 3-6 en van 1998, in: *KD* 26/3 (1 mei 1998), 131-134.

30. Vgl. Boodschap 1993, 2, in: *t.a.p.*

31. Vgl. Pauselijke Raad voor Migratie en Toerisme, *Toespraak van de Heilige Vader*, 2, in: Acta van het IVde wereldcongres over de pastoraal van migranten en vluchtelingen (5-10 oktober 1998) (Vaticaanstad 1999), 9.

32. Vgl. Boodschap 1996, in: *t.a.p.*

33. Boodschap 1988, 3b, in: *OR* 4 september 1987, 5.

34. Vgl. Boodschap 1990, 5, in: *OR* 22 september 1989, 5 en de Boodschappen van 1992, 3, 5-6, in: *t.a.p.* en van 2003, in: *t.a.p.*

35. Vgl. Boodschap 1987, in: *OR*

vervolg noten op blz. 17

voor de migranten bestaat in gastvrij ont-haal, respect, bescherming, bevordering van hun levensomstandigheden, en waarachtige liefde jegens iedere mens in zijn of haar godsdienstige en culturele uit-drukkingsvormen.

29. Ook recente pauselijke verklaringen hebben in de lijn van *de mens als de weg van de Kerk*²⁸ de pastorale horizonten en perspectieven met betrekking tot het mi-gratieverschijnsel bevestigd en verbreed. Sinds het pontificaat van Paulus VI en later dat van Johannes Paulus II worden, met name in de Boodschappen voor de Werelddagen voor migranten en vluchte-lingen²⁹ herhaaldelijk de fundamentele mensenrechten benadrukt, met name het recht om te emigreren, zodat het individu zijn talenten, aspiraties en plannen beter ten uitvoer kan brengen³⁰ (dit echter in samenhang met het recht van ieder land om een immigratiepolitiek te voeren die beantwoordt aan het algemeen belang) evengoed als het recht om niet te emigre-ren en daarom in staat te zijn, zijn rech-ten en legitieme verlangens te doen gel-den in zijn eigen land.³¹

Het Magisterium heeft altijd gewezen op de sociale en economische oneven-wichtigtheden die in de meeste gevallen oorzaak zijn van de migratie, op de geva-ren van een ongeordende globalisering waarbij de migranten veel meer slacht-offer zijn dan zij die voorstander zijn van hun migratie, en op het ernstige vraag-stuk van illegale immigratie, vooral wan-neer de emigrant als een handelsvoor-werp door misdadigerbendes wordt uit-gebuut.³²

30. Het Magisterium heeft ook met na-druk gewezen op de behoefte aan een poli-tiek die het recht van alle migranten waarborgt, en waarbij iedere eventuele

discriminatie zorgvuldig wordt verme-den.³³ Het benadrukt een hele reeks van waarden en vormen van gedrag (gastvrij-heid, solidariteit, met elkaar delen) en van de kant van de gastgemeenschappen de noodzaak alle gevoelens en uitingen van racisme, en vreemdelingenhaat te verwer-pen.³⁴ In het kader van de wetgeving en de bestuurlijke praktijken van verschil-lende landen schenkt het veel aandacht aan de eenheid van het gezin en de be-scherming van de minderjarigen, die vaak bij migratie gevaar lopen³⁵ en daarnaast ook aan de vorming van multiculturele samenlevingen als gevolg van migratie.

Het samengaan van verschillende cul-turen betekent voor de moderne mens een uitnodiging tot dialoog, en confronteert hem met grote levensvragen zoals de zin van leven en geschiedenis, lijden en ar-moede, honger, ziekte en dood. Open-staan voor verschillende soorten cultuur betekent echter niet dat men ze steeds allemaal zonder meer moet aanvaarden, maar dat men ze dient te respecteren – omdat ze bij de mens horen – en zo mogelijk in hun verscheidenheid moet waarderen. Het 'relatief karakter' van de culturen werd ook benadrukt door het Tweede Vaticaans Concilie (vgl. *GS* 54, 55, 56, 58). Veelheid van culturen is een kost-bare schat, en de dialoog, hoe onvol-maakt en in voortdurende ontwikkeling ook, vormt een stap naar die uiteindelijke eenheid, waarnaar de mensheid verlangt en waartoe ze geroepen is.

Organen van de Heilige Stoel

31. De voortdurende zorg van de Kerk voor de religieuze, sociale en culturele bijstand aan de migranten waarvan het Magisterium blijk geeft, wordt daarnaast geconcretiseerd in de speciale, door de Heilige Stoel daartoe opgerichte organen.

De grondgedachte daarvan is te vinden in het memorandum *Pro emigratis catholicis* van de zalige Giovanni Battista Scalabrini. Hij was zich bewust van de moeilijkheden die het gevolg waren van de verschillende nationalistische stromingen in het buitenland, en stelde daarom de Heilige Stoel voor, een pauselijke Congregatie (of Commissie) op te richten voor alle katholieke emigranten. Deze Congregatie, bestaande uit vertegenwoordigers uit verschillende landen, zou tot doel hebben “geestelijke bijstand te verlenen aan de emigranten in de verschillende omstandigheden en fasen van dit gebeuren, met name in de beide Amerika’s, en zo het katholieke geloof in hun hart te bewaren”.³⁶

Geleidelijk kreeg deze intuïtie vorm. Na de hervorming van de Romeinse Curie door Pius X werd in 1912 binnen de Consistoriale Congregatie het eerste Bureau opgericht voor migratievraagstukken; in 1970 stelde paus Paulus VI de pauselijke Commissie in voor het pastoraat van migratie en toerisme, die in 1988 met de apostolische Constitutie *Pastor bonus* de Pauselijke Raad voor Migratie en Toerisme worden. Aan deze Raad werd de zorg toevertrouwd voor allen die “gedwongen waren hun vaderland te verlaten of geen vaderland hadden”: asielzoekers en ballingen, migranten, zwervers en circusvolk, zeelieden, aan boord of aan de wal, allen die zich buiten hun woonplaats bevinden, mensen die op luchthavens en in vliegtuigen werken.³⁷

32. Het is dus de plicht van de Pauselijke Raad geschikte pastorale initiatieven te ontwikkelen, bevorderen en stimuleren ten behoeve van mensen die uit vrije keuze of door noodzaak gedwongen hun gebruikelijke woonplaats verlaten, en aandachtig de sociale, economische en culturele problemen na te gaan die vaak

de oorzaak zijn van dergelijke veranderingen van woonplaats.

De Pauselijke Raad richt zich rechtstreeks tot de Bisschoppenconferenties en hun regionale Raden, tot de verschillende hiërarchische structuren van de betrokken katholieke Oosterse Kerken en tot de individuele bisschoppen en hiërarchen. Met alle respect voor ieders verantwoordelijkheid dringt zij bij hen er op aan, zorg te dragen voor een gericht pastoraat voor de bevolkingsgroepen die te maken hebben met het steeds verder oprukkende verschijnsel van mensen die voortdurend op weg zijn, en geëigende voorzieningen te treffen zoals de veranderende omstandigheden die vragen.

Sinds kort heeft het migratieaspect zelfs in de oecumenische betrekkingen een plaats gekregen. Daardoor is het aantal eerste contacten met de andere Kerken en kerkgemeenschappen sterk gegroeid. Eenzelfde toekomstbeeld daagt ook op voor de interreligieuze dialoog. De Pauselijke Raad zelf is in de persoon van haar leiders en medewerkers soms in internationaal verband aanwezig om de Heilige Stoel te vertegenwoordigen bij bijeenkomsten van multilaterale organisaties.

33. Onder de voornaamste katholieke organisaties voor bijstand aan migranten en vluchtelingen mag niet onvermeld blijven dat in 1951 de Internationale Katholieke Migratie Commissie werd opgericht. Ze heeft grote verdiensten vanwege de hulp die ze in dit vijftigtal jaren in christelijke geest bood aan regeringen en internationale organisaties, en voor haar eigen bijdrage bij het zoeken naar duurzame oplossingen voor migranten en vluchtelingen in de gehele wereld. De dienst door de Commissie in de voorbije tijd, en ook thans nog, verleend, zo verzekerde Johannes Paulus II,³⁸ “heeft te ma-

21 september 1986, 5, en de Boodschap van 1994, in: *KD 22/2* (maart 1994), 115-118.

36. Giovanni Battista Scalabrini, Memorandum voor de instelling van een pauselijke commissie *Pro emigratis catholicis* (4 mei 1905), in: S. Tomasi en G. Rosoli: ‘Scalabrini e le migrazioni moderne. Scritti e carteggi’ (Turijn 1997), 233.

37. Johannes Paulus II, apostolische Constitutie over de Romeinse Curie *Pastor bonus* (28 juni 1988), 149-151, in: *AAS LXXX* (1988), 899-900.

38. Johannes Paulus II, Toespraak tot de leden van de Internationale Katholieke Migratie Commissie, 4, in: *OR 12-13* november 2001, 6.

ken met een dubbele trouw: aan Christus ... en aan de Kerk". Haar werk "is een zeer vruchtbaar element geweest van oecumenische en interreligieuze samenwerking".³⁹

Tot slot: we mogen niet de krachtige inzet vergeten van de verschillende Caritas-organisaties en andere liefdadigheids- en solidariteitsorganisaties ten dienste van migranten en vluchtelingen.

Deel II

Migranten en de pastorale zorg voor hun opvang

Inculturatie, cultureel en godsdienstig pluralisme

34. Omdat de Kerk het sacrament is van eenheid, worden binnen haar de barrières en verdeeldheden afgebroken die op een ideologie of op rassenonderscheid berusten. Ze verkondigt aan iedere mens en iedere cultuur dat het noodzakelijk is door middel van dialoog en wederzijdse aanvaarding de onderlinge verschillen eerlijk onder ogen te zien, en van daaruit naar de waarheid te streven. De verschillende culturen, ieder met eigen karakter, moeten zich zo openstellen voor een algemeen verstaan, niet door wat er goed in hen is op te geven, maar door het in dienst te stellen van de gehele mensheid. Iedere particuliere Kerk is betrokken bij een dergelijk algemeen verstaan, dat de in de Drie-eenheid aanschouwde eenheid in verscheidenheid benadrukt en onthult; deze eenheid in verscheidenheid legt op haar beurt verband tussen de verbondenheid van alle mensen en de volle ont-plooiing van ieders persoonlijk leven.

De culturele situatie van deze tijd met haar wereldwijde dynamiek betekent een

ongehoorde uitdaging om het éne geloof vlees en bloed te doen worden in uiteenlopende culturen; ze is een echte *kairòs* voor het gehele volk van God (vgl. *EEU* 58).

35. Wij hebben namelijk te maken met een cultureel en godsdienstig pluralisme dat tot dusver misschien nooit zo bewust ervaren is. Van de ene kant is men snel op weg naar een wereldwijde openheid die in de hand wordt gewerkt door technologie en massamedia; daardoor worden traditioneel van elkaar verschillende en voor elkaar vreemde culturele en godsdienstige werelden met elkaar in contact gebracht en zelfs door elkaar gemengd. Van de andere kant ziet men dat mensen weer gaan verlangen naar lokale identiteit en dat zij de culturele trekken van ieder afzonderlijk zien als middelen voor de eigen ont-plooiing.

36. Omdat 'cultuur' zo'n wisselend karakter vertoont, wordt 'inculturatie' des te noodzakelijker, want men kan niet evangeliseren als men geen diepgaande dialoog aangaat met de culturen. Tegelijk met volken van diverse pluimage kloppen ook andere waarden en levensmodellen aan onze deur. Terwijl iedere cultuur geneigd is het evangelie te verstaan in termen van de eigen manier van leven, is het de taak van het Magisterium van de Kerk dit proces te begeleiden en de geldigheid ervan te beoordelen.

'Inculturatie' begint met luisteren naar, met het leren kennen van hen aan wie men het evangelie verkondigt. Dit luisteren en deze kennismaking leiden tot een juister beoordeling van de waarden en onwaarden in hun culturen in het licht van het paasmysterie van leven en dood. Hierbij kan er niet mee volstaan worden, tolerant te zijn: er is sympathie nodig en zoveel mogelijk respect voor de culturele

39. *T.a.p.*

identiteit van de gesprekspartners. De positieve aspecten van de culturen erkennen en waarderen omdat ze voorbereiden op het aanvaarden van het evangelie is een noodzakelijk inleiding voor een succesvolle evangelieverkondiging. Alleen dan kan er dialoog, begrip en vertrouwen ontstaan. Onze aandacht voor het evangelie wordt zo tot aandacht voor mensen met hun waardigheid en vrijheid. Wil men ieder van hen helpen zich ten volle te ontplooiën, dan zal men moeten streven naar broederlijkheid, solidariteit, dienstvaardigheid en gerechtigheid. Wanneer immers God in zijn liefde aan de mens de waarheid schenkt en hem zijn verheven roeping toont, wordt tegelijk zijn waardigheid vergroot, en laat Hij de gemeenschap ontstaan rond een evangelieverkondiging waarnaar geluisterd wordt, en die men in zich opneemt, viert en beleeft.⁴⁰

De Kerk van het Tweede Vaticaanse Oecumenisch Concilie

37. Uitgaande van het Tweede Vaticaanse Concilie zijn er drie fundamentele manieren waarop de Kerk haar pastoraal ambtswerk verricht:

- Als *communio* heeft zij waardering voor de legitieme eigen trekken van de katholieke gemeenschappen en brengt deze in verbinding met wat universeel van aard is. De eenheid van Pinksteren schaft immers de verschillende talen en culturen niet af, maar erkent ze zoals ze zijn, terwijl ze tegelijkertijd deze toegankelijk maakt voor wat ervan afwijkt door middel van de universele liefde die erin werkzaam is. De éne katholieke Kerk bestaat zo *door* en *in* de particuliere Kerken, juist zoals de particuliere Kerken *in* en *door* de universele Kerk bestaan (vgl. LG 13).⁴¹

- Als *missio* is het dienstwerk van de Kerk *naar buiten gericht*, wil het de eigen schatten aan anderen meedelen en verkrijgt worden met nieuwe gaven en waarden. Dit missieaspect komt ook tot uiting binnen de particuliere Kerk zelf, want missie is op de eerste plaats het uitstralen van Gods heerlijkheid, en de Kerk heeft er behoefte aan “de verkondiging te ontvangen van *Gods grote daden ...* en door de Heer opnieuw te worden aangesproken en tot eenheid gebracht” (EN 15).

- Als *volk en familie van God, mysterie, sacrament, Mystiek Lichaam en tempel van de heilige Geest* wordt de Kerk tot geschiedenis van een volk-onderweg, dat, met als uitgangspunt het Christusgeheim en de levensomstandigheden van individuen en groepen waaruit zij bestaat, groepen is een nieuwe geschiedenis gestalte te geven als geschenk van God en vrucht van de menselijke vrijheid. Ook de migranten zijn dus in de Kerk geroepen een belangrijke rol te spelen, samen met het gehele op aarde pelgrimerende Volk van God (vgl. RMI 32, 49, 71).

38. In concreto kunnen de pastorale keuzes die speciaal gericht zijn op het opvangen van de migranten als volgt worden samengevat:

- pastoraat voor een bepaalde etnische groep of een groep van een bepaalde ritus die erop gericht is een waarlijk katholieke geest te bevorderen (vgl. LG 13);

- universaliteit en eenheid dienen bewaard te blijven; deze twee mogen niet tegelijkertijd in botsing komen met een speciaal op migranten gerichte pastoraal waarbij de zorg voor hen eventueel wordt toevertrouwd aan priesters die hun taal spreken, uit dezelfde Kerk *sui iuris* zijn,

40. In zijn apostolische Exhortatie *Evangelii nuntiandi* (EN) (8 december 1975), 20 wijst Paulus VI er bijzonder op dat het noodzakelijk is de verschillende culturen te evangeliseren. Wij lezen daar: “Met het evangelie moeten de culturen en ook de cultuur van de mens doordrongen worden in de volste en breedste zin van die woorden in de constitutie *Gaudium et spes*, doordat ze steeds uitgaat van de menselijke persoon en steeds terugkeert naar de relatie tussen de personen onderling en tot God. Het evangelie, en derhalve ook de evangelisatie, kan met geen cultuur vereenzelvigd worden, daar het boven alle culturen staat. Niettemin wordt het rijk dat door het evangelie wordt aangekondigd, in praktijk gebracht door mensen die van hun eigen cultuur zijn doordrenkt en bij het opbouwen van het rijk noodzakelijk gebruik moeten maken van bepaalde elementen van beschaving en menselijke culturen”, in: AVDK 31/5 (2 maart 1976), 196.

41. Vgl. ook Congregatie voor de Geloofsleer, *Brief*

vervolg noten op blz. 20

of aan priesters die in taal en cultuur een zekere verwantschap met hen hebben (vgl. *DPMC* 11);

– grote betekenis moet worden toegekend aan de moedertaal van de migranten, want daarin brengen zij onder woorden wat er in hen omgaat, hoe zij denken, hun cultuur, de eigen karaktertrekken van hun geestelijk leven en van de tradities van de Kerk waaruit zij afkomstig zijn (vgl. *DPMC* 11).

Een dergelijke toegespitste pastoraal past in het geheel van het migratiegebeuren, dat mensen van verschillende nationaliteiten, etnische achtergronden en godsdiensten met elkaar in contact brengt, en zo het echte gelaat van de Kerk zichtbaar maakt (vgl. *GS* 92) en daarnaast duidelijk de oecumenische betekenis en het belang van dialoog en missie doet uitkomen.⁴² Want mede daardoor zal Gods heilsplan temidden van de volken tot stand komen (vgl. *Hnd* 11,19-21).⁴³ Daartoe is het nodig ervoor te zorgen dat het christelijk leven van de migrant door middel van een evangeliserende en catechetische vorm van apostolaat sterker en rijper wordt (vgl. *CD* 13-14 en *DPMC* 4).

Het is een zaak van alle leden van het mystieke Lichaam, in gesprek te gaan en te verkondigen; ook de migranten zelf moeten deze opdracht vervullen in de drievoudige functie van Christus als Profeet, Priester en Koning. Het zal dus nodig zijn de Kerk *in* hen en *met* hen op te bouwen en te doen groeien, om de christelijke waarden samen te herontdekken en te doen kennen, en om een waarachtige sacramentele gemeenschap te vormen van geloof, eredienst, naastenliefde⁴⁴ en hoop.

De bijzondere situatie waarin de speciale zielzorgers en de leken pastoraal werkers zich ten opzichte van de hiërarchie

en de plaatselijke geestelijkheid bevinden, vraagt van hen goed te beseffen dat zij hun werk in nauwe samenwerking dienen te verrichten met de bisschop van het diocees of met de hiërarch en met zijn geestelijkheid (vgl. *CD* 28-29, *AA* 10 en *PO* 7). Doordat het zowel moeilijk als noodzakelijk is sommige van deze doelstellingen zowel op individueel als gemeenschapsniveau te bereiken zullen de migrantenzielzorgers ertoe gebracht worden op zo ruim mogelijke schaal goede samenwerking te zoeken met mannelijke en vrouwelijke religieuzen (vgl. *DPMC* 52-55) en lekengeelovigen (vgl. *DPMC* 56-61).⁴⁵

Opgang en solidariteit

39. De migraties zijn dus een gebeuren dat ook de religieuze kant van de mens raakt, en dat aan katholieke migranten een bijzondere, maar vaak ook pijnlijke gelegenheid biedt om duidelijker te gaan beseffen dat zij tot de universele, alle plaatselijke bijzonderheden achter zich latende Kerk behoren.

Daartoe is het nodig dat de gemeenschap niet denkt jegens de migranten enkel maar verplicht te zijn tot het stellen van daden van broederlijke hulp of tot het steun verlenen aan een wetgeving die hun inburgering in de samenleving bevordert met eerbiediging van hun identiteit als vreemdeling. De christenen moeten werken aan een echte *cultuur van opname en gastvrijheid* (vgl. *EEU* 101 en 103) die oog heeft voor de authentieke menselijke waarden van de migranten ondanks de talrijke moeilijkheden die kleven aan het leven met mensen die van ons verschillen (vgl. *EEU* 85, 112 en *PAG* 65).

40. De christenen zullen dit alles tot stand brengen door middel van een echt broederlijk onthaal, in de zin van Paulus' aan-

aan de bisschoppen van de katholieke Kerk over enkele aspecten van de Kerk als *communio* (*Communio notio*) (28 mei 1992), 8-9, in: *KD* 20/8 (oktober 1992), 385.

42. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over de missieactiviteit van de Kerk *Ad gentes divinitus* (*AG*), 11.

43. *A.w.*, 38.

44. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over het ambt en het leven van de priesters *Presbyterorum ordinis* (*PO*), 2 en 6, en de Constitutie over de heilige liturgie *Sacrosanctum Concilium* (*SC*), 47, evenals *GS* 66.

45. Vgl. Interdiocasteriele Instructie over enige vragen betreffende de medewerking van lekengeelovigen aan het dienstwerk van de priesters (*Ecclesiae de mysterio*) (15 augustus 1997), in: *KD* 25/8 (28 november 1997), 267-282 en *PAG* 51 en 68.

sparing: "Aanvaard elkaar, zoals ook Christus u aanvaard heeft, tot eer van God" (Rom 15,7).⁴⁶

Deze oproep moge dan wel heel dringend en van harte gemeend zijn, toch geeft ze natuurlijk geen automatisch en concreet antwoord op wat ons iedere dag weer met zorg vervult. Een vage angst en een onveilig gevoel bij veel mensen wordt er bijvoorbeeld niet door weggenomen; ze is ook geen garantie dat de wet gerespecteerd en de integriteit van de gastgemeenschap behouden zal blijven. Maar een echt christelijke mentaliteit zal weten hoe om te gaan met deze problemen, zal mensen de moed geven om ze het hoofd te bieden, en zal de concrete middelen vinden waarmee we ze in het leven van onze christelijke gemeenschappen iedere dag weer moeten oplossen (vgl. *EEU* 85 en 111).

41. Daarom moet de gehele Kerk van het gastland zich bij het vraagstuk van de migranten betrokken en bewogen voelen. De particuliere Kerken dienen daarom een vorm van pastoraat te bedenken en te plannen die de gelovigen helpt om in de nieuwe multiculturele en plurireligieuze situatie waarin zij nu verkeren hun geloof op authentieke wijze te beleven.⁴⁷ Met behulp van maatschappelijke en pastorale werkers moet de plaatselijke bevolking bewust gemaakt worden van de ingewikkelde problemen van migratie, en leren beseffen dat men zich dient te verzetten tegen op niets berustende achterdocht en beledigende vooroordelen jegens vreemdelingen.

Bij het godsdienstonderricht en de catechese moet een goede manier gevonden worden om in het geweten van de christen gevoelens van gastvrijheid te wekken, met name jegens de armsten en de paria's, zoals migranten vaak zijn. Een gastvrijheid die geheel berust op de liefde

voor Christus, in de wetenschap dat het goed dat uit liefde tot God aan de naaste, vooral aan de meest noodlijdende, wordt gedaan, aan God zelf wordt gedaan. Maar bij deze catechese zal men ook moeten spreken over de ernstige problemen die tot migratie leiden of ermee gepaard gaan, met name de demografische kwestie, het vraagstuk van werk en werkomstandigheden (illegaal werk), bejaardenzorg, misdadigheid, de uitbuiting van migranten, mensensmokkel en mensenhandel.

42. Bij het opvangen van migranten is het nuttig onderscheid te maken tussen *bijstand in het algemeen* (een eerste opvang, eerder van korte duur), *gastvrij onthaal* in volle betekenis (met langduriger projecten), en *integratie* (een doelstelling op zeer lange termijn en in de eigenlijke zin van het woord).

Pastorale werkers die op het gebied van culturele bemiddeling deskundig zijn – en onze katholieke gemeenschappen moeten ervoor zorgen van hun diensten gebruik te maken – zijn geroepen een brug te helpen slaan tussen enerzijds de legitieme noodzaak van orde, legaliteit en maatschappelijke veiligheid, en anderzijds de concrete roeping van de christen tot gastvrijheid en naastenliefde. Er dient ook voor gezorgd worden dat allen beseffen welke voordelen – en niet alleen economische voordelen – de geïndustrialiseerde landen te danken hebben aan de in goede banen geleide stromen migranten; tegelijk moet men zich ervan bewust zijn dat de werkrachten die men nodig heeft, mensen zijn, dat wil zeggen mannen, vrouwen, hele families met kinderen en bejaarden.

43. Niettemin blijven maatregelen voor 'eerste opvang' zeer belangrijk (men

46. De Brief aan de Romeinen schetst in het vijftiende hoofdstuk de basistrekken van de plicht om anderen welkom te heten. De ontvangst moet 'van een christen' zijn en uit het hart komen ("God verlene u de eensgezindheid die u in Christus past": v. 5); ze moet edelmoedig en om niet gegeven worden, belangeloos zijn en niet bazig ("Christus heeft zichzelf niet gezocht ... Hij is dienaar geweest": vv. 3 en 8), weldadig en stichtend ("laat ieder van ons bedacht zijn op het welzijn en de stichting van zijn naaste": v. 2), aandacht hebben voor de zwaksten ("wij die bij de sterken horen hebben de plicht de gevoeligheid van de zwakken te verdragen, zonder onszelf te zoeken": v. 1).

47. Vgl. Boodschap 1992, 3-4, in: *t.a.p.* en *PAG* 65.

denke bijvoorbeeld aan ‘migrantentehuizen’, met name in de doorgangslanden) om tegemoet te komen aan met migratie samenhangende behoeften: voeding, huisvesting, medische voorzieningen, geldelijke bijstand, inlichtingencentra. Maar even belangrijk is gastvrij onthaal in volle zin. Dit is gericht op geleidelijke integratie en zelfredzaamheid van de immigrant. Denken we in het bijzonder aan wat er gedaan wordt voor gezinshereniging, opvoeding van de kinderen, onderdak, werk, verenigingsleven, bevordering van de burgerrechten en van de deelname van de migranten op verschillende manieren aan het maatschappelijk leven in het gastland. Christelijk geïnspireerde verenigingen van godsdienstige, sociale, caritatieve en culturele aard moeten daarnaast trachten de immigranten in hun organisaties op te nemen.

Liturgie en volksvroomheid

44. De ecclesiologische grondslagen van het migrantenpastoraat zullen ook bijdragen tot het vorm geven aan een liturgie die groter aandacht heeft voor de historische en antropologische aspecten van de migraties, zodat de liturgische vieringen een levende uiting worden van de gemeenschap van gelovigen die *hic et nunc* de wegen van het heil bewandelen.

Hierbij komt ook de vraag aan de orde hoe de verhouding is van de liturgie tot het karakter, de traditie en de eigen aard van de verschillende culturele groepen, en hoe het pastoraat op de heel eigen sociale en culturele situatie van dergelijke groepen moet ingaan bij haar streven naar een speciaal op hen afgestemde liturgische vorming en dynamiek (vgl. sc 23), waardoor in de particuliere Kerk de actieve deelname van de gelovigen gestimuleerd wordt. (vgl. *EEU* 69-72 en 78-80).

45. Gezien het geringe aantal priesters moeten dezen de leken in het niet-gewijde dienstwerk een belangrijke rol laten spelen. Daar waar geen priesters beschikbaar zijn moet men de mogelijkheid overwegen om, ook in migrantengemeenschappen (vgl. *CIC*, can. 1248 § 2), zogeheten zondagsbijeentkomsten zonder priester te organiseren, waaronder men bidt, het Woord van God verkondigt en de Eucharistie wordt uitgereikt (vgl. *PAG* 37) onder leiding van een diaken of een daartoe gemachtigde leek.⁴⁸ Het tekort aan priesters voor de migranten kan immers gedeeltelijk worden opgeheven door bepaalde diensten in de parochie conform het *CIC* toe te vertrouwen aan goed opgeleide leken (vgl. can. 228 § 1; 230 § 3 en 517 § 2).

Verder dient men zich te houden aan de algemene normen die reeds door de Heilige Stoel zijn uitgevaardigd, en waarnaar verwezen wordt in de apostolische Brief *Dies Domini*: “Met het oog op de gevallen waarin het onmogelijk is de eucharistie te vieren, doet de Kerk de aanbeveling de gelovigen bijeen te laten komen voor een zondagse samenkomst zonder priester, volgens de aanwijzingen en richtlijnen van de Heilige Stoel, waarvan de toepassing is toevertrouwd aan de plaatselijke Bisschoppenconferenties.”⁴⁹

In verband hiermee zullen de priesters moeten doen wat zij kunnen om het volk van God dieper te doen beseffen hoe nodig echte roepingen tot het ambtelijk priesterschap zijn voor het leven van iedere particuliere Kerk; ook onder de migranten moeten zij de roepingen tot het gewijde ambt sterk bevorderen (vgl. *EEU* 31-32 en *PAG* 53-54).

46. Daarnaast dient bijzondere aandacht te worden geschonken aan volksvroomheid,⁵⁰ want deze is kenmerkend voor veel

48. Vgl. Johannes Paulus II, apostolische Exhortatie *Christifideles laici* (*CFL*) (30 december 1988), 23, in: *KD* 17/2 (februari 1989), 191-194; *RM* 71 en *PAG* 40.

49. Johannes Paulus II, apostolische Brief over de heiliging van de zondag *Dies Domini* (31 mei 1998), 53, in: *KD* 26/9-10 (18 december 1998), 464; vgl. Congregatie voor de goddelijke Eredienst, Directorium voor de vieringen op zondag bij afwezigheid van een priester (*Christi Ecclesia*), 18-50 (NRL 1994), en *Ecclesiae de mysterio*, 4 en art. 7, in: *a.w.*, 272-273 en 278.

50. Congregatie voor de goddelijke Eredienst en de Regeling van de Sacramenten, *Directorium over Volksvroomheid en Liturgie. Principes en richtlijnen* (NRL 2003), Internationale Theologische Commissie, *Geloof en inculturatie*, derde deel, *hedendaagse inculturatieproblemen*, 2-7, in: *EV* 11 (1988-1989), 876-878.

migrantengemeenschappen. Men moet erkennen dat “wanneer ze verstandig wordt geleid, en wel vooral door een vaste evangelisatiemethode, ze veel goeds bevat” (EN 48); daarnaast moeten we bedenken dat ze voor veel migranten een wezenlijke band vormt met de Kerk waaruit ze afkomstig zijn, en met de wijze waarop zij het geloof verstaan en beleven. Er is hier een grondige evangelisering nodig, en de plaatselijke katholieke gemeenschap moet in de gelegenheid worden gesteld om bepaalde vormen van de vroomheid van migranten te leren kennen en waarderen, zodat ze begrijpelijk worden. Uit deze gemeenschappelijke geest kan zich een liturgie ontwikkelen waaraan actiever wordt deelgenomen, een die beter geïntegreerd is en een grotere geestelijke rijkdom bezit.

Dit gaat ook op voor de relatie met de verschillende Oosterse katholieke Kerken. De viering van de liturgie volgens de ritus van de eigen Kerk *sui iuris* is immers van belang om de geestelijke identiteit te beschermen van katholieke migranten uit het Oosten; datzelfde geldt overigens ook voor het gebruik van hun eigen taal in de liturgische bijeenkomsten.⁵¹

47. Wegens de bijzondere omstandigheden waarin de migranten leven moet de pastoraal – steeds in liturgisch opzicht – ook veel ruimte geven aan het gezin als ‘huiskerk’, aan gemeenschappelijk gebed, aan familie-bijbelgroepen, aan het in gezinsverband gedenken van het liturgisch jaar (vgl. EEU 78). Ook verdienen de zegeningen in het gezin die in het *Rituale der Zegeningen* staan de nodige aandacht.⁵²

Bovendien ziet men tegenwoordig een nieuw streven om de gezinnen te betrekken bij de voorbereiding op het ontvangen van de sacramenten; dit kan aan de

christelijke gemeenschappen een nieuwe vitaliteit geven. Op die wijze immers ontdekken vele jonge mensen (vgl. PAG 53) welke waardevolle hulp bepaalde methoden hun kunnen bieden om hun geloof en leven als christen te versterken.

48. Bijzonder gevaarlijk voor het geloof is in onze tijd het godsdienstig pluralisme, in de zin van relativering en syncretisme inzake de godsdienst. Om daartegen in te gaan moeten nieuwe pastorale initiatieven genomen worden waarmee aan dit verschijnsel het hoofd kan worden geboden: naast het steeds groeiend aantal sekten⁵³ is het een van de ernstigste kwesties van onze tijd.

Katholieke migranten

49. Met betrekking tot katholieke migranten zorgt de Kerk voor een op hen toegespitst pastoraat dat bepaald wordt doordat er verscheidenheid is van taal, oorsprong, cultuur, etniciteit en traditie of doordat ze behoren tot een bepaalde Kerk *sui iuris* met een eigen ritus. Dat alles vormt vaak een belemmering voor een volledige en snelle opname van de migranten in de plaatselijke territoriale parochies; het kan aanleiding zijn om voor de gelovigen van bepaalde Kerken *sui iuris* eigen parochies of een eigen hiërarchie te stichten. De emigrant moet zich losmaken van allerlei zaken, zoals geboortegrond, familie, taal enzovoort: daar mag niet nog eens bijkomen dat hij zijn ritus of religieuze identiteit zou moeten prijsgeven.

50. Als groepen immigranten bijzonder talrijk en homogeen zijn, moet men hen aansporen hun eigen katholieke traditie te bewaren. Met name dient men ervoor te zorgen dat priesters die de taal van de

51. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over de Oosterse katholieke Kerken *Orientalium Ecclesiarum* (OE), 4 en 6.

52. Vgl. Congregatie voor de goddelijke Eredienst en de Regeling van de Sacramenten, *De Benedictionibus* (Vaticaanstad 1985).

53. Vgl. Boodschap 1991, in: OR 15 augustus 1990, 5: Secretariaten voor de Eenheid van de Christenen, voor de Niet-Christenen en voor de Niet-Gelovigen en Pauselijke Raad voor de Cultuur, *Het verschijnsel van de sekten of de nieuwe godsdienstige bewegingen: een pastorale uitdaging* (Vaticaanstad 1986); *Sekten en nieuwe godsdienstige bewegingen: teksten van de katholieke Kerk* (1986-1994) (door de werkgroep over de nieuwe godsdienstige bewegingen) (Vaticaanstad 1995). Aangaande ‘New Age’, vgl. Pauselijke Raden voor de Cultuur en voor de Interreligieuze Dia-log, *Jezus Christus, drager van levend water. Een christelijke overweging over ‘New Age’* (Vaticaanstad 2003).

immigranten spreken, en hun cultuur en ritus bezitten, aan hen goed georganiseerde bijstand verlenen, en daarbij de meest geschikte juridische vorm kiezen van die welke voorzien zijn in het *CIC* en *CCEO*.

In ieder geval kan niet genoeg benadrukt worden hoe noodzakelijk een innige verbondenheid is tussen missies die op taal en ritus berusten, en territoriale parochies. Er moet ook naar gestreefd worden dat men elkaar leert kennen, daarbij alle gelegenheden aangrijpend die het pastoraal werk biedt, om de immigranten te betrekken bij het parochieleven (vgl. *EEU* 28).

Mochten er te weinig immigranten zijn om een speciaal pastoraat voor hen te organiseren, dan dient de particuliere Kerk in het gastland hun hulp te bieden om de bezwaren die gepaard gaan met het moeten prijsgeven van hun oorspronkelijke gemeenschap, en de grote moeilijkheden om ingeburgerd te raken in het gastland, te boven te komen. Op plaatsen waar weinig immigranten zijn is het bijzonder nuttig als de pastorale medewerkers, religieuzen en leken, in nauwe samenwerking met de migrantenzielzorger zorgen voor catechetische vorming en stimulering van de liturgie (vgl. *EEU* 51, 73 en *PAG* 51).

51. Er dient hier ook gewezen te worden op de noodzaak speciale pastorale zorg te verlenen aan technici, beroepskrachten en buitenlandse studenten die voor een zekere tijd verblijven in landen waar de meerderheid uit moslims of een andere godsdienst bestaat. Als deze tijdelijke immigranten aan hun lot worden overgelaten en geen geestelijk leidsman hebben, bestaat de kans dat zij, in plaats van een christelijk getuigenis te geven, oorzaak zijn van verkeerde oordelen over het

christendom. Wij zeggen dit, terwijl we volledig de weldadige invloed erkennen van duizenden en duizenden christenen die in deze landen een goed getuigenis geven, of van voormalige migranten van andere godsdiensten, die afkomstig zijn uit landen waar de christenen een minderheid vormen, en die naar huis terugkeren na een verblijf in overwegend katholieke gebieden.

Katholieke migranten van de Oosterse ritus

52. Het aantal migranten van de Oosterse ritus neemt tegenwoordig steeds sterker toe en behoort een bijzonder pastoraat te krijgen. Wat hen betreft moeten we voor alles herinneren aan de wettelijke verplichting om – voor zover mogelijk – overal zich te houden aan de eigen ritus; deze wordt beschouwd als hun liturgisch, theologisch, geestelijk en disciplinair erfgoed (vgl. *CCEO*, can. 28 § 1 en *PAG* 72).

Dit betekent dat “zelfs als ze zijn toevertrouwd aan een hiërarch of pastoor van een andere Kerk *sui iuris*, ze als lid blijven ingeschreven in hun eigen Kerk *sui iuris*” (*CCEO*, can. 38). Zelfs als men langdurig gewoon was sacramenten te ontvangen volgens de ritus van een andere Kerk *sui iuris*, volgt daar niet uit dat men bij deze wordt ingeschreven (*CIC*, can. 112 § 2). Het is in feite verboden “van ritus te veranderen zonder toestemming van de Apostolische Stoel” (*CCEO*, can. 32 en *CIC*, can. 112 § 1).

De oosterse katholieke migranten hebben het recht en de plicht hun eigen ritus te volgen, maar zijn ook gerechtigd actief deel te nemen aan liturgische vieringen van iedere andere Kerk *sui iuris*, dus met inbegrip van de Latijnse Kerk, overeenkomstig de voorschriften in de liturgische boeken (*CCEO*, can. 403 § 1).

Bovendien moet de hiërarchie zich ervan vergewissen dat zij die vaak contact hebben met gelovigen van een andere ritus deze ritus kennen en respecteren (vgl. *CCEO*, can. 41); ze zal er ook op toezien dat niemand zich vanwege taal of ritus in zijn vrijheid beknot voelt (vgl. *CCEO*, can. 588).

53. Het Tweede Vaticaans Concilie bepaalt (CD 23): “De diocesane bisschop moet, wanneer gelovigen van een andere ritus in zijn bisdom wonen, ervoor zorgen dat in hun geestelijke behoeften wordt voorzien door priesters of parochies van die ritus of door een bisschoppelijke vicaris die met voldoende volmachten is toegerust en eventueel ook tot bisschop wordt gewijd, of ook door zelf de taak te vervullen van een ordinarius van de verschillende ritussen.” Daarnaast “kan de bisschop een of meer bisschoppelijke vicarissen aanstellen die van rechtswege ... ten aanzien van gelovigen die tot een bepaalde ritus behoren die bevoegdheid hebben welke door het algemeen recht aan een vicaris-generaal wordt toegekend” (CD 27).

54. In aansluiting bij het decreet van het Concilie stelt het *CIC* (can. 383 § 2): “Indien de bisschop gelovigen van verschillende ritus heeft, dient hij te voorzien in hun geestelijke behoeften, hetzij door priesters of parochies van deze ritus hetzij door een bisschoppelijk vicaris.” Volgens can. 476 van het *CIC* “beschikt deze laatste over dezelfde gewone macht die krachtens het universeel recht aan een vicaris-generaal toekomt”, ook wat de gelovigen van een bepaalde ritus betreft. Nadat het *CIC* in can. 518 heeft gezegd dat een parochie in het algemeen territoriaal dient te zijn, stelt het vast: “waar het aanbeveling verdient dienen personele pa-

rochies opgericht te worden, bepaald op grond van de ritus.”

55. Wanneer dit gebeurt zullen deze parochies juridisch deel uitmaken van het Latijns diocees, en de parochiepriesters van bovengenoemde ritus zijn leden van het diocesaan *presbyterium* van de Latijnse bisschop. Toch moet worden opgemerkt dat, ook al vallen deze gelovigen bij de in voornoemde canones voorziene veronderstelling onder de jurisdictie van de Latijnse bisschop, het passend is dat de bisschoppen eerst overleggen met de Congregatie voor de Oosterse Kerken en de betreffende hiërarchie, meer in het bijzonder met de patriarch daarvan, alvorens personele parochies op te richten en een priester aan te wijzen als medewerker, pastoor of bisschoppelijk vicaris.

Men bedenke dat het *CCEO* (can. 193 § 3) bepaalt dat in het geval de eparchiële bisschoppen “op deze wijze priesters, pastoors of syncelles aanstellen om te zorgen voor de christengelovigen van de patriarchale Kerken” zij “contact dienen op te nemen met de daarbij betrokken patriarchen, en met hun toestemming op eigen gezag handelend moeten optreden, waarbij zij zo spoedig mogelijk daarvan de Apostolische Stoel op de hoogte stellen. Als echter om een of andere reden de patriarchen hun instemming onthouden, moet de zaak worden voorgelegd aan de Apostolische Stoel.”⁵⁴ Ofschoon er in het *CIC* een soortgelijke regeling ontbreekt, dient ze per analogie ook van toepassing zijn voor de bisschoppen van de Latijnse diocesen.

Migranten uit andere Kerken en kerkelijke gemeenschappen

56. Er is een groeiend aantal christelijke immigranten die niet in volle gemeen-

54. Aangaande de voorzieningen voor de coördinatie van verschillende ritussen op hetzelfde territorium, vgl. *CCEO*, can. 202, 207 en 322.

55. Pauselijke Raad voor de Bevordering van de Eenheid der Christenen, *Oecumenisch Directorium. Richtlijnen voor de toepassing van de beginselen en normen inzake de oecumenische beweging* (25 maart 1993), 137, in: *KD* 21/7 (oktober 1993), 329.

56. Johannes Paulus II, Encycliek *Ecclesia de Eucharistia* (EE) (17 april 2003), 45, in: *KD* 31/4 (6 juni 2003), 119. De paus stelt ten dienaangaande voor de katholieken, met verwijzing naar de encycliek *Ut unum sint*: "Omgekeerd kunnen in bepaalde gevallen en vanwege bijzondere omstandigheden ook de katholieken zich voor deze sacramenten wenden tot de ambtsdragers van de Kerken waarin deze sacramenten geldig zijn" (46). "Deze voorwaarden – waarin niet gedispenseerd kan worden – moeten goed in acht worden genomen, ook al gaat het om specifieke afzonderlijke gevallen. Want de afwijzing van één of meer geloofswaarheden met betrekking tot deze sacramenten en, daaronder, de loochening van de waarheid die het voor de gel-

vervolg noten op blz. 27

schap zijn met de katholieke Kerk; dit biedt de particuliere Kerken nieuwe mogelijkheden om de oecumenische broederschap te beleven in het leven van iedere dag, en te komen tot een beter wederzijds verstaan tussen Kerken en kerkelijke gemeenschappen, iets wat ver afstaat van gemakkelijk irenisme of proselitisme. Het gaat erom de apostolische geest van liefde te verwerven die enerzijds anderen geweten respecteert en het goede dat in hem gevonden wordt, erkent, maar ook het ogenblik kan afwachten waarop men een instrument wordt voor een diepere ontmoeting tussen Christus en een medemens. De katholieke gelovigen mogen niet vergeten dat het ook een dienst is en een teken van grote liefde, medemens welkom te heten in de volle gemeenschap met de Kerk. In alle gevallen, "als priesters, bedienaren of gemeenten die niet in volledige gemeenschap leven met de katholieke Kerk, niet beschikken over een plaats of over de liturgische voorwerpen die nodig zijn om op waardige wijze hun religieuze plechtigheden te vieren, kan de bisschop aan hen toestaan gebruik te maken van een kerk of ander gebouw van katholieken, en kan hij hun ook die voor hun diensten noodzakelijke voorwerpen lenen. In soortgelijke omstandigheden kan aan hen verlof worden gegeven om op katholieke kerkhoven de begrafenisplechtigheid of uitvaartdienst te verrichten."⁵⁵

57. Er moet hier ook aan herinnerd worden dat het in bepaalde omstandigheden voor niet-katholieken geoorloofd is samen met de katholieken de Eucharistie te ontvangen, zoals door de recente Encycliek *Ecclesia de Eucharistia* bevestigd is. "Terwijl het nooit geoorloofd is om te concelebreren bij afwezigheid van volledige communio, is datzelfde niet waar

met betrekking tot het toedienen van de Eucharistie onder bijzondere omstandigheden en jegens individuele personen die behoren tot Kerken of Kerkelijke Gemeenschappen die niet in volle gemeenschap zijn met de katholieke Kerk. In dit geval is het feitelijke doel om tegemoet te komen aan een ernstige geestelijke behoefte met het oog op het eeuwige heil van afzonderlijke gelovigen, maar niet om een intercommunie te praktiseren, die onmogelijk blijft zolang de zichtbare banden van de kerkelijke communio niet zijn bevestigd. In deze zin heeft het Tweede Vaticaanse Concilie zich uitgesproken, toen het de te volgen praktijk tegenover Oosterse christenen heeft bepaald die, geheel te goeder trouw gescheiden van de katholieke Kerk levend, spontaan om het ontvangen van de Eucharistie uit handen van een katholieke gewijde ambtsdrager vragen en die daarop op de juiste wijze zijn voorbereid (vgl. *OE* 27). Deze handelwijze is daarop bevestigd door de beide Codices, waarin ook, met de noodzakelijke aanpassingen, voorzien is in het geval van de andere, niet-oosterse christenen, die niet in volledige gemeenschap met de katholieke Kerk staan (vgl. *CIC*, can. 844 §§ 3-4 en *CCEO*, can. 671 §§ 3-4)."⁵⁶

58. Hoe dan ook dient er speciaal en van beide zijden gelet te worden op de respectievelijke regelingen; ook het *Oecumenisch Directorium* dringt hierop aan: "Van de katholieken wordt gevraagd oprecht respect te betonen voor de liturgische en sacramentele kerkorde van de andere kerken en kerkelijke gemeenschappen; eenzelfde respect wordt van deze gevraagd voor de katholieke kerkorde."⁵⁷

Deze beschikkingen en "de oecumene van het dagelijks leven" (*PAG* 64) zullen ongetwijfeld met betrekking tot de migranten een gunstig effect hebben. De

grote liturgische feesten van de verschillende denominaties, de gebruikelijke Werelddagen voor de Vrede, voor Migranten en Vluchtelingen, en ook de Bidweek voor de Eenheid van de Christenen kunnen aanleiding zijn om bijzondere aandacht te besteden aan de oecumene.

Migranten van andere godsdiensten, in het algemeen

59. In de jongste tijd ziet men in traditioneel christelijke landen een groeiend aantal immigranten van andere godsdiensten. Verschillende documenten van het Magisterium verschaffen hierover heldere richtlijnen, met name de Encycliek *Redemptoris Missio*⁵⁸ en ook de Instructie *Dialogo en Verkondiging*.⁵⁹

Ook voor het welzijn van de niet-christelijke immigranten heeft de Kerk zorg, en geeft zij blijk van naastenliefde; dat zijn in zich reeds evangelische waarden, die de harten toegankelijk kunnen maken voor een uitdrukkelijke verkondiging van het evangelie; wel dient een dergelijke verkondiging te gebeuren met de nodige christelijke wijsheid en met volle eerbiediging van andermans vrijheid. In ieder geval moeten de migranten van andere godsdiensten voor zover mogelijk geholpen worden om de transcendentale dimensie van hun leven te bewaren.

De Kerk is dus geroepen met hen in dialoog te gaan, een dialoog die "geleid en verwerkelijkt moet worden met de overtuiging dat de Kerk de gewone weg van het heil is en dat alleen zij de gehele volheid van de heilsmiddelen bezit" (*RMI* 55; vgl. ook *PAG* 68).

60. Dat vraagt van de katholieke gemeenschappen die immigranten opvangen, dat ze nog meer hoogachting hebben voor

hun identiteit, bewijs geven van hun trouw aan Christus, de inhoud van hun geloof goed kennen, hun missionaire opdracht hervinden en zich dus ook willen inzetten om te getuigen van Jezus de Heer en zijn evangelie. Dit zijn de noodzakelijke vooronderstellingen voor een dialoog met allen, die oprecht, openhartig en respectvol is, maar niet naïef of slecht voorbereid (vgl. *PAG* 64 en 68).

Het is in het bijzonder de opdracht van de christenen, de immigranten een plaats te helpen vinden in het maatschappelijk en cultureel netwerk van hun gastland door de burgerlijke wetten te aanvaarden (vgl. *PAG* 72). Vooral door het getuigenis van hun leven zijn de christenen geroepen bepaalde negatieve factoren aan de kaak te stellen die men aantreft in de rijke en geïndustrialiseerde landen (materialisme en consumptiedrang, relativering op moreel gebied, godsdienstige onverschilligheid) en die schokkend kunnen zijn voor de godsdienstige overtuigingen van de immigranten.

Wij hopen dat deze bekommernis om de migranten niet enkel zal voorkomen bij sommige christenen of traditionele hulp- en welzijnsorganisaties, maar ook een vast onderdeel zal zijn in het totaalprogramma van de kerkelijke bewegingen en de verenigingen van gelovigen (vgl. *CFL* 29).

Vier punten die speciale aandacht vragen

61. Ter voorkoming van alle misverstand en verwarring, gezien ook de van weerszijden erkende godsdienstige verschillen, is naar ons oordeel, uit eerbied voor onze gewijde plaatsen en ook uit respect voor andermans godsdienst, het niet aangebracht dat katholieke plaatsen – kerken, kapellen, plaatsen voor eredienst, ruimtes

digheid ervan noodzakelijke vereiste van het gewijde priesterschap betreft ... maakt dat een katholieke gelovige de heilige communie niet zal kunnen ontvangen in een gemeenschap waarin het geldige wijdingssacrament niet aanwezig is" (*EE* 46).

57. *Oecumenisch Directorium*, 107, in: *a.w.*, 324.

58. Vgl. *RMI* 37b, 52, 53, 55-57.

59. Vgl. Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog en Congregatie voor de Evangelisatie van de Volkeren, Instructie *Dialogo en Verkondiging*, 42-50, in: *AAS* LXXXIV (1992), 428-431.

die bestemd zijn voor specifieke activiteiten op het gebied van evangelisering en pastoraat – ter beschikking worden gesteld aan gelovigen van niet-christelijke godsdiensten. Nog minder mogen ze gebruikt worden om aan het openbaar gezag gestelde eisen ingewilligd te krijgen. Van de andere kant kunnen en moeten ruimtes voor sociaal gebruik zoals vrijetijdsbesteding, spel en ontspanning en dergelijke, toegankelijk zijn voor personen uit andere godsdiensten die zich houden aan de daar geldende regels. De daar gelegde sociale contacten kunnen de integratie van nieuwkomelingen bevorderen, en mensen tot culturele bemiddelaars maken die de obstakels op cultureel en godsdienstig gebied kunnen helpen opruimen door ervoor te zorgen dat men elkaar beter leert kennen.

62. Ook wanneer katholieke scholen (vgl. *EEU* 59 en *PAG* 52) immigrantenkinderen van andere godsdiensten toelaten, mogen ze toch niet hun eigen karakter en op christelijke waarden gerichte leerprogramma verloochoenen.⁶⁰ Ouders die hun kinderen voor de school willen aanmelden, moeten dit duidelijk te horen krijgen. Tegelijk mag geen enkele leerling zich gedwongen zien aan de katholieke liturgie deel te nemen of dingen te doen die tegen zijn of haar godsdienstige overtuiging ingaan.

Zijn er, van de andere kant, in het lesprogramma van de school uren opgenomen die bestemd zijn voor het geven van godsdienstles, dan kan daarvan gebruik worden gemaakt om de leerlingen kennis te doen maken met een vorm van geloof die van de hunne verschilt. Maar in deze lessen moet aan alle leerlingen worden bijgebracht dat zij, zonder te relativieren, mensen met een andere godsdienstige overtuiging dienen te respecteren.

63. Met uitzondering van bijzondere gevallen is het huwelijk tussen katholieken en niet-christelijke migranten af te raden, maar met meer of minder kracht, afhankelijk van de godsdienst van ieder van beide partners en zich houdend aan de normen van het *CIC* en het *CCEO*. Men bedenke wat Johannes Paulus II heeft gezegd: “Wanneer in een gezin de twee ouders katholiek zijn kunnen zij gemakkelijker hun geloof met hun kinderen delen. De synode is weliswaar dankbaar voor al die gemengde huwelijken waar men zowel bij de echtgenoten als bij de kinderen een bloeiend geloofsleven ziet, maar toch stimuleert zij het streven in het pastoraat naar huwelijken tussen mensen met hetzelfde geloof.”⁶¹

64. Ten laatste, bij de betrekkingen tussen christenen en aanhangers van andere godsdiensten is het beginsel van de wederkerigheid van groot belang. Men dient zich niet op te stellen als iemand die alleen maar eisen stelt, maar de relatie moet berusten op respect voor elkaar en op gerechtigheid in juridische en godsdienstige zaken. Wederkerigheid is ook een houding van hart en geest, waardoor men overal met elkaar samen kan leven met gelijke rechten en plichten. Gezonde wederkerigheid is voor iedereen een prikkel om ‘pleitbezorger’ te worden voor de rechten van de minderheden, wanneer de eigen gemeenschap in de meerderheid is. Men denke met name aan de talrijke christelijke migranten die in landen wonen waar de meerderheid van de bevolking niet-christelijk is en waar het recht op godsdienstvrijheid sterk beperkt is of geschonden wordt.

60. In scholen waar maaltijden worden geserveerd moet rekening gehouden worden met de voedselregels van de kinderen, tenzij de ouders verklaren daarvan af te zien. Daarnaast moeten de scholen, met name aan ouders van andere godsdiensten, de gelegenheid bieden om gemeenschappelijke activiteiten te bespreken.

61. Johannes Paulus II, postsynodale apostolische Exhortatie *Ecclesia in Oceania* (22 november 2001), 45, in: *KD* 30/6 (16 augustus 2002), 260.

Moslimmigranten

65. Met name in sommige landen ziet men tegenwoordig een hoog of groeiend percentage moslimmigranten. Ook naar hen gaat de zorg van deze Pauselijke Raad uit.

Het Tweede Vaticaans Concilie geeft aan welke houding in de geest van het evangelie daartegenover dient te worden aangenomen; het vraagt het onbegrip uit het verleden te vergeten, gemeenschappelijke waarden in ere te houden, de verschillen duidelijk te maken en te respecteren zonder daarmee de christelijke beginselen te verloochenen.⁶² Van katholieke gemeenschappen wordt daarom gevraagd dat ze onderscheid weten te maken. Het gaat erom te onderscheiden wat wel en wat niet in de leerstellingen, religieuze praktijken en morele wetten van de islam gedeeld kan worden.

66. Het geloof in God, de Schepper en de Barmhartige, het dagelijks gebed, vasten, aalmoezen, bedevaarten, ascese om de hartstochten te bedwingen, strijd tegen onrecht en onderdrukking zijn gemeenschappelijke waarden die ook het christendom kent, hoewel ze op een andere manier onder woorden worden gebracht en tot uiting komen. Naast deze punten van overeenkomst zijn er ook verschillpunten; sommige daarvan betreffen de legitieme verworvenheden van het moderne leven en denken. We maken ons bijzonder zorg over de mensenrechten, en wij hopen dat onze moslimbroeders en -zusters meer en meer zullen gaan beseffen dat er niet getornd mag worden aan de fundamentele vrijheden, de onaantastbare rechten van de mens, de gelijkwaardigheid van man en vrouw, het beginsel van de democratie en een gezond seculier karakter van de Staat. Ook moeten het

geloofsinzicht en de juiste autonomie van de schepping met elkaar in evenwicht worden gebracht.⁶³

67. Wanneer een katholieke vrouw en een moslimman willen trouwen – zonder iets af te doen aan hetgeen in nummer 63 is gezegd en hoe ter plaatse een dergelijk verzoek pastoraal beoordeeld wordt – dan leert bittere ervaring dat een bijzonder zorgvuldige en diepgaande voorbereiding noodzakelijk is. Daarmee zullen de huwelijkskandidaten geholpen worden om de grote culturele en godsdienstige verschillen te leren kennen en ‘bewust te accepteren’, waarmee ze met elkaar of met de familie en omgeving van waaruit de moslimpartner afkomstig is en waarheen ze mogelijkwijze na een verblijf in het buitenland terugkeren, te maken zullen krijgen.

Wordt het huwelijk ingeschreven bij een Consulaat van het islamitische land van herkomst, dan moet de katholieke partij erop letten niet de *shahada* (moslimgeloofsbelijdenis) uit te spreken, of documenten te ondertekenen waarin deze staat.

Wanneer ondanks alles huwelijken gesloten worden tussen katholieken en moslims, is er niet alleen canonieke dispensatie nodig zijn maar ook de steun van de katholieke gemeenschap voor en na de huwelijksluiting. Een van de belangrijkste taken van katholieke verenigingen, vrijwilligers en raadslieden zal erin bestaan die gezinnen te helpen bij de opvoeding van de kinderen, en eventueel steun te bieden aan het minst beschermde lid van het moslimgezin, namelijk de vrouw, zodat ze haar rechten kan kennen en doen gelden.

68. Wat ten slotte het doopsel betreft, zijn de normen van de twee godsdiensten,

62. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Verklaring over de houding van de Kerk ten opzichte van de niet-christelijke godsdiensten *Nostra aetate*, 3-5.

63. Vgl. ook Secretariaat voor de Niet-Christenen, *De houding van de Kerk tegenover de volgelingen van andere godsdiensten*, 32, in: *OR* 11-12 juni 1984, 4.

zoals men weet, sterk aan elkaar tegengesteld. De kwestie moet dus tijdens de huwelijksvoorbereiding duidelijk aan de orde worden gesteld en de katholieke partij moet zich verplichten te voldoen aan de eisen van de Kerk. Wanneer volwassen moslims zich willen bekeren en vragen gedoopt te worden, zal hoe dan ook zorgvuldig gehandeld moeten worden, gezien het bijzonder karakter van de moslim-godsdienst en de consequenties die dit met zich meebrengt.

Interreligieuze dialoog

69. In onze tijd zijn de samenlevingen in godsdienstig opzicht steeds meer heterogeen samengesteld, hetgeen met name zijn oorzaak vindt in de stroom migranten. Dit vraagt dus van de katholieken een vaste bereidheid tot echte interreligieuze dialoog (vgl. PAG 68). Daartoe behoren in de particuliere Kerken de gelovigen en zij die pastoraal werkzaam zijn degelijke opleiding en voorlichting te krijgen over andere godsdiensten, om zo vooroordelen weg te nemen, godsdienstig relativisme te overwinnen, te vermijden dat men zich ten onrechte afsluit en toegeeft aan ongerechtvaardigde angsten; deze zijn een rem voor de dialoog, werpen daartegen hindernissen op en leiden tot gewelddadigheden en misverstanden. De plaatselijke Kerken dienen ervoor te zorgen dat een dergelijke vorming een vast onderdeel wordt in de lesprogramma's van seminaries, scholen en parochies.

Interreligieuze dialoog moet niet louter gezien worden als een zoeken naar punten van overeenkomst om samen aan de vrede te bouwen, maar vooral als een gelegenheid om weer bepaalde overtuigingen te ontdekken die door iedere gemeenschap worden gedeeld. Wij doelen hierbij op gebed, vasten, de fundamentele

roeping van de mens, openstaan voor het Transcendente, aanbidding van God en solidariteit onder de volken.⁶⁴

Niettemin mogen wij zelf nooit ervan afzien, al naar de omstandigheden expliciet of impliciet het heil te verkondigen dat Christus heeft gebracht als enige Middelaar tussen God en de mens. Noch broederlijke dialoog noch uitwisseling en delen van 'menselijke' waarden kunnen immers de verplichting van de Kerk tot evangelieverkondiging aantasten.

Deel III

Medewerkers in een pastoraal van 'communio'

In de Kerken van het land van herkomst en van het gastland

70. Opdat de pastorale migrantenzorg een pastoraat van *communio* wordt (die berust op een ecclesiologie van *communio* en een spiritualiteit van *communio* nastreeft) moet er een nauwe samenwerking komen tussen de Kerken van het land van herkomst en de Kerken die de stroom migranten opvangen. Dat begint met een wederzijdse uitwisseling van informatie over zaken van gemeenschappelijk pastoraal belang. Het is immers ondenkbaar dat deze Kerken met elkaar niet zouden spreken of elkaar niet systematisch, met name door regelmatige contacten, zouden raadplegen over kwesties die duizenden migranten betreffen. Om alle pastorale activiteiten ten behoeve van de migranten beter op elkaar af te stemmen dienen de Bisschoppenconferenties deze taak toe te vertrouwen aan een daarvoor bestemde Commissie; deze moet een nationaal directeur aanstellen die als opdracht krijgt de verschillende diocesane Com-

64. Vgl. Boodschap 2002, 3, in: KD 30/8 (6 december 2002), 361.

missies inspirerend te leiden. Mocht het niet mogelijk zijn om een dergelijke Commissie in te stellen, dan moet de coördinatie van de migrantenpastoraal althans worden toevertrouwd aan een bisschop die daartoe gevolmachtigd wordt of ervoor de zorg draagt. Op die manier zal duidelijk blijken dat het verlenen van geestelijke bijstand aan mensen die ver van hun vaderland verkeren, bij uitstek een kerkelijke plicht is, een pastorale opdracht die niet eenvoudigweg mag worden overgelaten aan de edelmoedigheid van enkelingen, priesters, mannelijke en vrouwelijke religieuzen of leken, maar dat ze, ook in materieel opzicht, behoort tot het werkterrein van de plaatselijke Kerken (vgl. ook PAG 45).

71. De Bisschoppenconferenties moeten daarnaast aan de Faculteiten van katholieke universiteiten op hun grondgebied opdracht geven de vele kwesties te analyseren die samenhangen met de migraties zelf, opdat de concrete pastorale dienst ten behoeve van de migranten daarmee haar voordeel kan doen. Te dien einde kunnen er ook verplichte cursussen voor specialisatie op theologisch gebied worden opgezet.

Ook op de seminaries zal de opleiding aandacht moeten besteden aan het wereldwijde migratieverschijnsel. "Universiteiten en seminaries blijven weliswaar vrij in de manier waarop zij het lesprogramma organiseren of een bepaalde methode volgen, maar zij dienen kennis bij te brengen van de fundamentele kwesties, zoals de verschillende vormen van verplaatsing (blijvend of seizoengebonden, internationaal of binnen het eigen land), de redenen waarom mensen naar elders trekken en de gevolgen daarvan, de grote lijnen van een aangepast pastoraat, bestudering van de pauselijke documenten

en van de particuliere Kerken."⁶⁵

Hoe dan ook zullen de "*Quaderni universitarii* van de Pauselijke Raad (de toenmalige Commissie) voor Migratie en Toerisme, en het tijdschrift '[People] on the move', samen met andere kortgeleden gepubliceerde documenten van het Magisterium minstens als uitgangspunt nuttig didactisch materiaal blijken te bevatten".⁶⁶

De postsynodale apostolische Exhortatie *Pastores dabo vobis* wijst er uitdrukkelijk op dat de pastorale stages van de seminaristen ook gericht moet zijn op woonwageneigenaren en immigranten.⁶⁷

72. Ook de viering van de *Werelddag (of Week) voor Migrant en Vluchtelingen* zal aanleiding zijn om zich meer inspanning te getroosten en zich te verdiepen in het speciale thema dat de paus ieder jaar in zijn Boodschap aan de orde stelt. Deze Pauselijke Raad wil graag dat deze Dag overal op een vaste datum wordt gevierd, opdat we tezamen en tegelijkertijd voor Gods aanschijn een dag mogen beleven van gebed, actie en offer voor de zaak van de migranten en vluchtelingen.

Naast deze *Werelddag* zou een jaarlijkse ontmoeting, liefst in de kathedraal, van de bisschop/eparch met alle in het diocees/eparchie aanwezige etnische groepen van grote betekenis kunnen zijn. Op sommige plaatsen waar dit al gebeurt, wordt dit 'het feest van de volken' genoemd.

De nationale coördinator van de aalmoezeniers/missionarissen

73. Onder degenen die ten dienste van de migranten in het pastoraat werkzaam zijn is de nationale coördinator bijzonder belangrijk. Hij moet meer als een hulp gezien worden voor de aalmoezeniers/mis-

65. Congregatie voor de Katholieke Vorming, Rondzendbrief *Het mobiliteitsverschijnsel*, gericht aan de diocesane ordinariën en de rectorien van hun seminaries betreffende de pastorale zorg voor de menselijke mobiliteit in de vorming van toekomstige priesters (1986), Bijlage, 3, in: *EV* 10 (1986-1987), 14.

66. *A.w.*, 4.

67. Vgl. Johannes Paulus II, postsynodale apostolische Exhortatie *Pastores dabo vobis* (25 maart 1992), 58, in: *KD* 20/5 (juni 1992), 275-276.

sionarissen van een bepaalde taal of land dan voor de migranten zelf. Daarnaast is hij bij de aalmoezeners/missionarissen min of meer het gezicht van de Kerk *ad quam*, maar wordt hij niet beschouwd als hun vertegenwoordiger. Hij staat dus ten dienste van de aalmoezeners/missionarissen die de ‘verklaring van geschiktheid’ ontvangen – het rescript dat wordt afgegeven door de Bisschoppenconferentie *a qua* (vgl. *DPMC* 36, 2) – in landen waar een groot aantal immigranten afkomstig is uit hetzelfde land.

74. De nationale coördinator dient ten opzichte van de aalmoezeners/missionarissen broederlijke waakzaamheid te betrachten, matigend op te treden en een band te vormen tussen de verschillende gemeenschappen. Hij heeft echter geen rechtstreeks gezag over de migranten; vanwege de plaats waar zij gevestigd of halfgevestigd zijn, vallen dezen onder de rechtsmacht van de ordinarissen/hiërarchen van de particuliere Kerken of Eparchieën. Evenmin heeft hij jurisdictie over de aalmoezeners/missionarissen die voor hun bevoegdheden en de uitoefening van hun ambt onder het gezag staan van de plaatselijke ordinaris/hiërarch, van wie zij de noodzakelijke bevoegdheden ontvangen. De nationale coördinator moet dus nauw samenwerken met de nationale en diocesane directeuren van het pastoraal werk voor de migranten.

De aalmoezener/missionaris van de migranten

75. Op grond van de reeds over dit onderwerp verschenen kerkelijke documenten⁶⁸ zouden we hier bijzonder willen benadrukken dat er een bijzondere voorbereiding vereist is voor het speciaal op migranten gerichte pastoraat: dit heeft im-

mers een bij uitstek spirituele doelstelling en een echt missionaire dimensie (vgl. *PAG* 72). Deze voorbereiding gebeurt in broederlijke verbondenheid met en onder verantwoordelijkheid van de plaatselijke ordinaris/hiërarch van het land van herkomst.

76. Wil men de juiste vorm van het pastoraat kunnen bepalen, dan zijn in samenhang hiermee, “vanwege het ingewikkelde karakter van en de voortdurende ontwikkeling in de mobiliteit van de mensen bijkomende instellingen nodig om die verschijnselen bij te houden en ze objectief te beoordelen. Bedoeld worden pastorale centra voor etnische groepen, maar vooral centra voor interdisciplinaire studies die materiaal verzamelen voor het opzetten en het in praktijk brengen van een pastorale beleidslijn” (*CMU* 40). Dit wetenschappelijk onderzoek zou ook nuttig kunnen zijn als leidraad voor de studie op de seminaries, opleidingsinstituten en pastorale centra, en rechtstreeks dienen voor de opleiding van pastoraal werkers in het migrantenpastoraat.

77. Wanneer iemand aalmoezener/missionaris is van migranten *eiusdem sermonis* (van dezelfde taal) wil dit niet zeggen dat hij zich daarom puur moet beperken tot een enkele exclusieve, nationale wijze van leven en vormgeving van het geloof. Enerzijds is het goed de noodzaak te benadrukken van een speciaal op de migranten gericht pastoraat dat ervan uitgaat dat de christelijke boodschap moet worden overgedragen met gebruikmaking van de cultuur, opleiding en gerechtvaardigde verlangens van degene voor wie ze bedoeld is. Van de andere kant is het even belangrijk erop te wijzen dat het voor een dergelijke speciale vorm van pastoraat noodzakelijk is open te staan voor een

68. Voor de omschrijving van ‘missionaris’ en ‘aalmoezener’, vgl. *DPMC* 35. De nieuwe Codex gebruikt eenvoudigweg het woord *cappellanus* (vgl. can. 564-572); met betrekking tot het specifieke doel van deze missionaire activiteit vgl. *AG* 6; voor de noodzaak van het kerkelijk mandaat vgl. *DPMC* 36; voor degenen voor wie dit werk is bestemd namelijk de migranten vgl. *DPMC* 15 en de reeds aangehaalde rondzendbrief *Chiesa e mobilità umana*, 2, in: *a.w.*, 538; voor het begrip ‘migrantenpastoraal’ vgl. *DPMC* 15.

nieuwe wereld, en ernaar te streven zich daarin een zodanige plaats te verwerven dat de immigranten volledig deel gaan uitmaken van het leven in het diocees. Bij deze ontwikkeling heeft de aalmoezenier/missionaris een brugfunctie tussen de gemeenschap van de immigranten en de gastgemeenschap. Hij is bij hen om Kerk te bouwen, allereerst in verbondenheid met de diocesane bisschop/eparch en zijn priestercollega's, met name de parochiepriesters die met hetzelfde werk zijn belast (vgl. *DPMC* 30, 3). Daartoe dient hij de cultuur te kennen en waarden van de plaats waar hij zijn ambt moet uitoefenen, de taal ervan te spreken, het gesprek te kunnen aangaan met de samenleving waarin hij leeft; hij moet respect en hoogachting bijbrengen voor het gastland, het zelfs doen liefhebben en verdedigen. Ook al maakt de aalmoezenier/missionaris bij zijn pastoraal werk gebruik van etnische of taalkundige overwegingen als grondslag voor zijn werk, toch moet hij goed weten dat het pastoraat voor de migranten ook moet resulteren in de opbouw van een Kerk die vol is van een oecumenische en missionaire geest (vgl. *RMI* 10-11; *DPMC* 30, 2).

78. Wie belast zijn met het migrantenpastoraat dienen daartoe min of meer deskundig te zijn op het gebied van interculturele communicatie. Hetzelfde geldt voor hen die plaatselijk verantwoordelijk zijn voor het pastoraat, want mensen die uit het buitenland komen kunnen een dergelijke culturele bemiddeling niet alleen verrichten.

De voornaamste verplichtingen van degene die belast is met het migrantenpastoraat zijn dus allereerst:

- opkomen voor het eigen karakter van de migranten op etnisch, cultureel, taalkundig en ritueel gebied, in het besef dat

doeltreffend pastoraal werk ondenkbaar is als men het cultureel erfgoed van de migranten niet respecteert en tot zijn recht doet komen. Natuurlijk moeten deze migranten het gesprek aangaan met de plaatselijke Kerk en cultuur om aan de nieuwe eisen te kunnen voldoen;

- de weg wijzen die leidt naar echte integratie, waarbij het gevaar wordt vermeden van culturele gettovorming, maar ook wordt vermeden dat de migranten zonder meer opgaan in de cultuur ter plaatse;

- beschikken over een missionaire en evangeliserende mentaliteit, daarbij de situatie en levensomstandigheden van de migranten delend; blijk geven van aanpassingsvermogen en het kunnen leggen van persoonlijke contacten; een duidelijk getuigenis geven door zijn leven.

Diocesane/eparchiële priesters als aalmoezeniers/missionarissen

79. Aalmoezeniers/missionarissen kunnen diocesane/eparchiële priesters zijn (die gewoonlijk geïncardineerd blijven in hun eigen diocees/eparchie en naar het buitenland gaan om zich voor enige tijd bezig te houden met het pastoraat voor migranten) maar ook priesterreligieuzen. De diocesane/eparchiële priester en de priesterreligieus nemen eenzelfde taak op zich, al hebben zij oorspronkelijk een verschillende en complementaire roeping.

De diocesane/eparchiële priesters die hun ambt uitoefenen in een diocees/eparchie waarin zij niet geïncardineerd zijn, zijn in feite daarin opgenomen, en maken zo in alle opzichten deel uit van de diocesane/eparchiële geestelijkheid.⁶⁹ Hetzelfde is van toepassing op de priesterreligieuzen. Er kan daarom niet genoeg benadrukt worden hoezeer de aalmoezeniers/missionarissen in een broederlijke ver-

69. Vgl. *DPMC* 37 en 42-43.

standhouding moeten leven met de plaatselijke ordinaris/hiërarch en de diocesane/eparchiële geestelijkheid, met name met de parochiepriesters. Deelname aan bijeenkomsten van priesters en van het diocees/eparchie zal daartoe dienstig zijn, alsmede het regelmatig bijwonen van studiebijeenkomsten over maatschappelijke, morele, liturgische en pastorale onderwerpen. Dat zijn de *conditio sine qua non* om te komen tot het uitoefenen van een authentiek pastoraat waarbij men met elkaar samenwerkt en verantwoordelijkheid draagt (vgl. *DPMC* 42). Het moet ook een daadwerkelijke eenheid zijn zodat ze ook effect heeft onder migranten en de plaatselijke bevolking. Een dergelijke solidariteit in bedoelingen en werken zal een voortreffelijk voorbeeld zijn van aanpassing en samenwerking, en de kennis van elkaar en het respect voor ieders cultureel erfgoed bevorderen.

Priesterreligieuzen, broeder- en zusterreligieuzen die onder migranten werkzaam zijn

80. Priesterreligieuzen, broeder- en zusterreligieuzen hebben altijd een belangrijke rol gespeeld in het pastoraat voor migranten, en de Kerk had en heeft nog steeds groot vertrouwen in hun werk. De christelijke gemeenschap ziet de roeping tot het religieuze leven als een speciale gave van de Geest, die de Kerk aanvaardt, behoedt en interpreteert om ze volgens haar eigen dynamiek te laten groeien en zich ontwikkelen.⁷⁰ Dezelfde Geest heeft in de loop van de geschiedenis instituten in het leven geroepen die speciaal het apostolaat onder de migranten tot doel hebben,⁷¹ ieder met hun eigen organisatie.

Wat dit betreft is het onze plicht te herinneren aan het apostolaat van de religieuze zusters, die zeer vaak zich met heel

eigen charisma's wijden aan het pastoraat voor de migranten en werken van grote pastorale betekenis verrichten. De postsynodale apostolische Exhortatie *Vita consecrata* zegt hierover: "De toekomst van de nieuwe evangelisatie zoals ook van alle andere vormen van missionaire arbeid is ondenkbaar zonder een hernieuwde bijdrage van de vrouwen, met name van de godgewijde vrouwen" (57). De Exhortatie gaat door: "Het is dus dringend noodzakelijk dat er een aantal concrete stappen worden ondernomen, waarbij allereerst aan de vrouwen de ruimte wordt geboden een actieve rol te spelen op de verschillende gebieden en op alle niveaus met inbegrip van het besluitvormingsproces, vooral in zaken die henzelf aangaan."⁷²

81. Naast de hier vermelde religieuze instituten zijn er andere die hartelijk worden uitgenodigd een deel van deze verantwoordelijkheid op zich te nemen, ook al is het pastoraat voor migranten niet hun speciale charisma. "Het zal zeer loffelijk en goed zijn als ze zich wijden aan het pastoraat voor deze groep gelovigen, waarbij ze vooral die werken op zich nemen die het best aansluiten bij hun opzet en karakter" (*DPMC* 53, 2) Het gaat om de concrete toepassing van een richtlijn van het Concilie: "vooral religieuze instituten die zich niet op een louter beschouwend leven toeleggen, kunnen met het oog op dringende zielen nood en op het tekort aan diocesane geestelijken door de bisschoppen te hulp worden geroepen om de helpende hand te bieden bij verschillende pastorale bedieningen. Daarbij moet rekening worden gehouden met het eigen karakter van iedere instelling. En de religieuze overheden moeten naar best vermogen het verlenen van zulke diensten, eventueel ook in parochies waarvan men

70. Vgl. Congregatie voor de Religieuzen en de Seculiere Instituten en Congregatie voor de Bisschoppen, Richtlijnen voor de onderlinge betrekkingen tussen bisschoppen en religieuzen in de Kerk *Mutuae relationes* (MR), 11 en 12, in: *AAS* LXX (1978), 480-481.

71. Vgl. noot 13.

72. Johannes Paulus II, postsynodale apostolische Exhortatie *Vita consecrata* (25 maart 1996), 58, in: *KD* 24/4-5 (19 juli 1996), 212; vgl. *EEU* 42-43.

de zorg tijdelijk op zich wil nemen, bevorderen” (CD 35).

82. Aan alle religieuze instituten wordt gevraagd in hun pastoraal met de mobiliteit van de mensen rekening te houden; ze moeten dus ook edelmoedig in overweging nemen of het mogelijk is enige mannelijke of vrouwelijke religieuzen opdracht te geven te gaan werken onder de migranten. Vele instituten zijn immers in staat aan het pastoraat voor migranten een belangrijke bijdrage te leveren, omdat ze religieuzen tellen die een verschillend soort vorming hebben ondergaan, afkomstig zijn uit verschillende landen en betrekkelijk gemakkelijk naar een ander land verplaatst kunnen worden.

Vooraf op het gebied van de migratie komt de rol die in de apostolische Exhortatie *Evangelii nuntiandi* aan de religieuze instituten wordt toegekend duidelijk naar voren: “Door hun levenswijze zijn zij het teken van die levensstaat waarin een mens zich geheel geeft aan de dienst van God, van de Kerk en van zijn broeders. Daarom zijn de religieuzen van bijzonder belang voor dat getuigenis dat ... het voornaamste element is van de evangelisatie. Dat stilzwijgende getuigenis van armoede en onthechting aan de dingen van deze wereld, van zuiverheid en blanke onschuld van leven, van wilsovergave in gehoorzaamheid, kan, behalve een uitdaging aan de wereld en aan de Kerk zelf om na te denken, ook een welsprekende prediking worden die ook op niet-christenen van goede wil en gevoelig voor zekere waarden een diepe indruk kan maken” (EN 69).

83. De gezamenlijke Instructie van 25 maart 1987 over het pastoraat voor migranten en vluchtelingen, gepubliceerd door de Congregatie voor de Religieuzen

en de Seculiere Instituten samen met de Pauselijke Commissie voor Migratie en Toerisme, en gericht tot alle Algemene Oversten, benadrukt juist die noodzaak van pastorale aandacht. Het beroep op de religieuzen om zich in het bijzonder in te zetten voor migranten en vluchtelingen wordt ten diepste gemotiveerd doordat de innerlijke verwachtingen van mensen die van hun wortels in hun thuisland beroofd zijn, een soort verwantschap vertonen met het religieuze leven. Het zijn de vaak onuitgesproken verwachtingen van armen zonder enig toekomstperspectief, van mensen aan de rand van de samenleving die in hun verlangen naar solidariteit en verbondenheid telkens weer teleurgesteld zijn. Wanneer zij die vrijwillig gekozen hebben voor een leven in armoede, kuisheid en gehoorzaamheid hun zo'n solidariteit betonen, is dat voor hen niet alleen een steun in moeilijke omstandigheden maar ook een getuigenis van waarden die in zeer droeve situaties nieuwe hoop kunnen geven (vgl. nr. 8). Vandaar dat op alle Instituten van het gewijde leven en alle Sociëteiten van het apostolisch leven een dringend beroep wordt gedaan de grenzen van hun werk edelmoedig en wijd te openen tot een werkelijk missionaire maat; dit wordt vooral van religieuze missiecongregaties gevraagd.⁷³

84. Zeer zeker zijn vele religieuze instituten zich er meer en meer bewust van dat de migratiekwestie in zekere zin een beroep doet op hun charisma. Maar om dit besef en de verzoeken van het Magisterium concreet te maken zouden we hier de Algemene Oversten willen aanraden edelmoedig samen te werken met hen die in het pastoraat voor migranten en vluchtelingen werkzaam zijn, en enige religieuzen voor dit werk vrij te maken die on-

73. Vgl. Congregatie voor de Religieuzen en Seculiere Instituten en Pauselijke Commissie voor Migratie en Toerisme, Gezamenlijke Brief aan alle mannelijke en vrouwelijke religieuzen in de wereld *People on the move*, 48 (1987), 163-166.

dersteund worden door de solidariteit en medewerking van de gehele religieuze gemeenschap. Voor dit werk kan misschien ook voor kortere of langere tijd in de eigen gebouwen van het instituut een ruimte ter beschikking worden gesteld die anders ongebruikt zou blijven.

In rondzendsbrieven aan hun medebroeders en medezusters en bij hun bijeenkomsten kunnen de Algemene Oversten van tijd tot tijd de aandacht vestigen op de dringende problemen van de migranten en vluchtelingen, en wijzen op de kerkelijke documenten en de woorden van de paus over dit onderwerp. Ook kunnen ze het onderwerp aan de orde stellen bij algemene en provinciale kapitels en tijdens bijscholingscursussen. Ook zullen toekomstige priesters minstens moeten nadenken over de mogelijkheid zich erop voor te bereiden hun ambt geheel of gedeeltelijk uit te oefenen onder de migranten.⁷⁴

85. Wat in concreto het leven van religieuzen betreft als ze onder migranten werken – het is goed om daarop te wijzen –: het grondprincipe is dat het religieuze leven in zijn inspiratie en bijzondere vormen veilig moet worden gesteld en tot zijn recht moet komen. Deze levensvorm is in zich het beeld van de volmaakte naastenliefde, een charisma waarvan de rijkdommen aan de gehele gemeenschap ten goede komen. Het is ongetwijfeld waar dat het pastoraat voor migranten religieuze communauteiten nodig heeft, maar het is even noodzakelijk dat deze bij hun leven en werk de eigen normen kunnen onderhouden en zich daaraan kunnen houden. Dit wordt duidelijk vastgesteld in *Mutuae relationes*: “In deze tijd van culturele ontwikkeling en kerkelijke vernieuwing is het nodig dat de identiteit van elke instelling wordt veiliggesteld en

wel zo dat het gevaar van een onduidelijke situatie kan worden vermeden waarin religieuzen op een onbestemde en dubbelzinnige wijze bij het leven van de Kerk betrokken raken, terwijl er onvoldoende rekening wordt gehouden met de vastgestelde werkwijze die past bij de eigen geaardheid” (MR 11).

Leken, verenigingen van gelovigen en kerkelijke bewegingen: naar een actieve betrokkenheid op de migranten

86. In Kerk en samenleving zijn ook de leken, de verenigingen van gelovigen en de kerkelijke bewegingen, ieder naar eigen charisma en ambtsbediening, geroepen om bij de migranten een christelijk getuigenis te geven en zich voor hen nuttig te maken.⁷⁵ Wij denken meer in het bijzonder aan pastorale medewerkers en catechisten, aan inspirerende leiders van groepen van jongeren en volwassenen, aan mensen uit arbeiderswereld, sociale en caritatieve dienst (vgl. PAG 51).

In een Kerk die, vervuld van de Geest, ernaar streeft geheel missionair haar dienstwerk te verrichten, moet aan het respecteren van ieders gaven grote aandacht worden besteed. In dit opzicht beschikken de leken gelovigen over een ruime mate van zelfstandigheid, maar zijn ook verantwoordelijk voor de typisch diaconale diensten zoals het bezoeken van zieken, hulp bieden aan bejaarden, verantwoordelijkheid dragen voor jeugdgroepen, gezinsverenigingen leiden, meewerken bij het geven van catechese en vakopleiding, aanwezig zijn op de scholen; daarnaast ook het verrichten van administratieve taken en bij de liturgische dienst, in adviescentra, bij bijeenkomsten bestemd om te bidden en het woord van God te overwegen.

74. Vgl. Congregatie voor de Religieuzen en Seculiere Instituten en Pauselijke Commissie voor Migratie en Toerisme, *An Invitation to Pastoral Commitment for Migrants and Refugees*, 11, in: *SCRIS Informatio-nes*, 15 (1989), 183-184; vgl. *AG* 20 en *DPMC* 52, 53, 54.

75. Vgl. Boodschap 1988, in: *a.w.*, 5; *Ecclesiae de mysterio*, 4, in: *a.w.*, 272-273; *EEU* 41.

87. Meer in het bijzonder zullen de leken zich betrokken moeten tonen bij vakbondswerk en bij de wereld van de arbeid, het adviseren en opstellen van wetten die de gezinshereniging van de migranten bevorderen of die hun gelijke rechten en kansen verschaffen. Daarmee wordt bedoeld ervoor te zorgen dat de voor het leven onontbeerlijke goederen, dat werk en loon, huisvesting en onderwijs, binnen hun bereik komen, en dat zij kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven (verkiezingen, verenigingsleven, vrijetijdsbezigheden).

Op kerkelijk gebied zou men meer in het bijzonder de mogelijkheid kunnen nagaan of er niet een (niet aan de prierterwijding gebonden) aparte dienst kan worden opgericht om vluchtelingen en migranten te verwelkomen en hen geleidelijk in te leiden in de burgerlijke en kerkelijke gemeenschap, of hen te helpen bij een eventuele terugkeer naar het land van herkomst. Bijzondere aandacht moet worden besteed aan buitenlandse studenten.

88. Een systematische vorming, ook voor de leken, is noodzakelijk; daarbij gaat het niet alleen maar om het overdragen van ideeën en opvattingen, maar veelmeer om het bieden van hulp, ook intellectuele hulp natuurlijk, bij het geven van een waarachtig getuigenis van christelijk leven (vgl. PAG 51). Ook etnische en taalgemeenschappen hebben tot taak eerder scholende dan organiserende centra te zijn. In dit ruimere perspectief dient plaats te zijn voor voortgezette en systematische vorming.

Het christelijk getuigenis van de leken bij het opbouwen van het Rijk van God staat bovenaan op de lijst met belangrijke vraagstukken, zoals de verhouding tussen Kerk en wereld, geloof en leven, naastenliefde en gerechtigheid.

Deel IV

Structuren van missionaire pastorale zorg

Eenheid in veelheid: de problemen

89. Er zijn vele redenen waarom het speciaal op migranten gerichte pastoraat verder geïntegreerd moet worden in de pastoraal van de particuliere Kerken (vgl. *DPMC* 42), waarvoor de eerst verantwoordelijke de diocesane/eparchiële bisschop is. Deze integratie moet echter met volledige eerbiediging van de verscheidenheid en het geestelijk en cultureel erfgoed onder de migranten gebeuren, zonder zich te laten leiden door uniforme eisen (vgl. *PAG* 65 en 72), en er dient daarbij onderscheid gemaakt te worden tussen zielzorg die territoriaal gebonden is en zielzorg die samenhangt met het gegeven dat iemand behoort tot een door etnie, cultuur, ritus of taal bepaalde groep.

In dit verband is iedere gast-Kerk geroepen om mensen en groepen mensen waaruit ze bestaat, zó als ze in concreto zijn, te integreren, waarbij ze de waarden van ieder afzonderlijk samenbindt, aangezien allen geroepen zijn een concreet katholieke Kerk te vormen. "Zo zal in de plaatselijke Kerk de eenheid in de veelheid tot stand komen, dat wil zeggen een eenheid die geen uniformiteit is maar samenklank, en waar de gewettigde verschillen zijn opgenomen in een gemeenschappelijk en eenmakend streven" (*CMU* 19).

Zo zal de particuliere Kerk bijdragen tot de stichting, in de Geest van Pinksteren, van een nieuwe samenleving waar de verschillen in taal en cultuur niet langer onneembare hindernissen zullen vormen, zoals na Babel, maar in de verscheidenheid nieuwe wijzen van communicatie en

verbondenheid tot stand zullen kunnen brengen (vgl. PAG 65).

Zo wordt het migrantenpastoraat een dienst van de Kerk voor gelovigen met een andere taal of cultuur dan die van het gastland; tegelijk maakt het de van elders afkomstige groepering mogelijk een eigen bijdrage te leveren bij de opbouw van een Kerk die tot teken en instrument wordt van eenheid om te komen tot een vernieuwde mensheid. Men zou op deze visie dieper moeten ingaan en haar zich eigen maken, met name om spanningen te vermijden tussen parochies van autochtonen en zielzorgcentra voor immigranten, tussen inheemse priesters en aalmoezeniers/missionarissen. Bij dit alles mag men niet het klassieke onderscheid vergeten tussen immigranten van de eerste, tweede en derde generatie, ieder met heel eigen kenmerken en problemen.

90. In onze tijd speelt de vraag hoe de immigranten hun plaats kunnen vinden in de Kerk vooral op een dubbel vlak: op het canoniek en structureel vlak, alsook op dat van de theologie en de pastoraal.

Over heel de aarde zijn de mensen tegenwoordig voortdurend in beweging; dat brengt ongetwijfeld met zich mee dat men op langere termijn het niet meer kan laten bij een pastorale zorg met een in het algemeen mono-etnisch karakter zoals die tot nu toe kenmerkend was zowel voor zielzorgcentra voor buitenlanders als voor de territoriale parochies van het gastland, en dat men moet komen tot een pastorale zorg die gebaseerd is op dialoog en op voortdurende wederzijdse samenwerking.

Met betrekking tot de centra van zielzorg voor mensen met een andere taal en cultuur, merken we op dat de klassieke formule *Missio cum cura animarum* in het verleden uiteindelijk te maken had

met een immigratie die een voorlopig karakter had of althans min of meer in een beginfase verkeerde. In onze tijd kan een dergelijke oplossing niet langer de bijna enige pastorale mogelijkheid zijn voor immigrantengemeenschappen die in verschillende stadia van integratie in het gastland verkeren. Er moeten dus nieuwe structuren bedacht worden die enerzijds stabiel zijn en een juridische vorm hebben die beter past bij de particuliere Kerken, en van de andere kant plooibaar zijn en open blijven staan voor een mobiele of tijdelijke immigratie. Dat is geen eenvoudige zaak, maar dit schijnt wel de uitdaging te zijn waarvoor we in de toekomst zullen komen te staan.

Pastorale structuren

91. Steeds voor ogen houdend dat in de pastoraal de immigranten zelf de hoofdrol dienen te spelen, zou men geëigende oplossingen kunnen bedenken in de sfeer van een pastorale zorg die ofwel gebaseerd is op etnie en taal ofwel deel uitmaakt van geïntegreerde pastorale zorg (vgl. PAG 72).

In het eerste geval willen we wijzen op bepaalde dynamieken en pastorale structuren, te beginnen met de *Missio cum cura animarum*, de klassieke formule voor gemeenschappen die nog in opbouw zijn, en die toegepast wordt op nationale etnische groepen of groepen van een bepaalde ritus, die nog geen vaste vorm hebben gekregen. Maar ook in deze centra van zielzorg zullen interetnische en interculturele betrekkingen een steeds grotere nadruk moeten krijgen.

De *personele parochie, bepaald op grond van etnie en taal of ritus* is bedoeld voor een gemeenschap immigranten die voortdurend van samenstelling verandert en relatief talrijk is. Er vinden de gebrui-

kerkelijke parochiediensten plaats (verkondiging van het Woord, catechese, liturgie, diaconie), en ze is op de eerste plaats gericht op gelovigen die sinds kort zijn geïmmigreerd of op hen die het land binnenkwamen vanwege seizoenarbeid of om elkaar af te lossen, maar ook op hen die om uiteenlopende redenen moeite hebben hun plaats te vinden in de bestaande territoriale structuren.

Men kan ook het geval bedenken van een *plaatselijke parochie met een op etnie en taal of ritus gebaseerde missie*, die gelijk staat met een territoriale parochie die met behulp van een of meer mensen die in het pastoraat werkzaam zijn zorgen voor een of meer groepen van gelovige immigranten. Hierbij maakt de aalmoezenier deel uit van het parochieteam.

Zo kan er ook een *op etnie en taal gebaseerd pastoraat zijn in wijder verband*, dat bedoeld is als pastorale zorg voor immigranten die ter plaatse behoorlijk zijn ingeburgerd. Het lijkt immers belangrijk vast te houden aan sommige elementen van pastorale zorg die op de taal berusten of verband hebben met de nationaliteit of met een bepaalde ritus. Zo kan gezorgd worden voor essentiële diensten die samenhangen met een bepaald soort cultuur en vroomheid. Tegelijk moet bevorderd worden dat de territoriale gemeenschap en de verschillende etnische groepen open tegenover elkaar staan en samengaan.

92. Als de canonieke oprichting van deze vaste pastorale structuren moeilijk of ongewenst lijkt, doet dit in ieder geval niets af van de plicht om de katholieke immigranten pastorale zorg te bieden op iedere manier die gezien de omstandigheden het geschiktst lijkt, ook als er geen specifieke canonieke instellingen zijn. Dat betekent dat informele en soms spontane pastorale

activiteiten in kerkelijke districten aangevoerd dienen te worden en erkenning verdienen, rekening houdend met het aantal mensen dat ervan profiteert, opdat het niet leidt tot improvisatie, tot het optreden van alleenstaande en ongeschikte pastorale medewerkers, of zelfs tot sektievorming.

Alomvattend pastoraat en verschillende sectoren daarin

93. Onder pastorale zorg op alle gebied moet hier een verbondenheid worden verstaan die oog heeft voor wat het betekent als mensen behoren tot verschillende culturen en volkeren. Dit gebeurt in reactie op het liefdesplan van de Vader die het Rijk van de vrede – door Christus, met Christus en in Christus – opbouwt door de kracht van de Geest, temidden van alle ingewikkelde of vaak tegenstrijdige wederwaardigheden van de mensheid (vgl. *NMI* 43).

In die zin kan men denken aan:

- *de interculturele en interetnische of interterritoriale parochie*, die de pastorale zorg behartigt van de mensen ter plaatse en tegelijk ook die van de op hetzelfde grondgebied wonende buitenlanders. Zo zou de traditionele territoriale parochie bij uitstek een stabiele plaats worden voor interetnische en interculturele experimenten, waarbij iedere groep toch een zekere autonomie zou behouden;
- *de plaatselijk parochie met een dienst voor migranten van een of meer etnieën, van een of meer ritten*. Het betreft een territoriale parochie die uit de plaatselijke bevolking bestaat, maar waarvan de kerk of het parochiecentrum tot referentie- en trefpunt dient voor het gemeenschapsleven van een of meer buitenlandse gemeenschappen.

94. Ten slotte zou men kunnen denken aan bepaalde plaatsen, aan speciale pastorale structuren of sectoren, bestemd om in de wereld van de migranten op verschillende vlakken inspirerend te werken of vorming te geven. We denken daarbij aan:

- *centra speciaal bestemd voor jeugd-pastoraat en roepingenvoorlichting* die tot doel hebben de verschillende initiatieven daartoe te bevorderen;
- *centra voor vorming van leken en van in de pastoraal werkzame mensen*, in multicultureel perspectief;
- *centra voor pastorale studie en bezinning* met als doel de ontwikkeling te volgen van het migratieverschijnsel en aan de gezagdragers daarbij passende pastorale voorstellen te doen.

Pastorale eenheden

95. Pastorale eenheden⁷⁶ zien sinds enige tijd het daglicht in sommige diocesen; ze zouden in de toekomst ook voor het apostolaat onder immigranten een pastoraal platform kunnen zijn. Ze maken de langzame verandering zichtbaar in de relatie tussen territorium en parochie. Deze voltrekt zich doordat de zielzorgelijke diensten op bovenparochieel niveau in aantal toenemen, er nieuwe legitieme vormen van ambtelijke dienstverlening verschijnen, en niet op de laatste plaats de 'diaspora van migranten' in aantal groeit en zich over groter grondgebied verspreidt.

De pastorale eenheden zullen de ervan verwachte ontwikkeling doormaken, indien ze vooral werkzaam zijn in het kader van een geïntegreerd en organisch totaal-pastoraat. De pastorale centra gebaseerd op etnie, taal en ritus, zullen in een dergelijke samenhang volledige erkenning ondervinden. Hetgeen onderlinge verbondenheid en gemeenschappelijke verantwoordelijkheid vragen moet niet alleen

blijken in de betrekkingen tussen individuen en verschillende groepen, maar ook in de verhoudingen tussen plaatselijke parochiegemeenschappen en gemeenschappen die gebaseerd zijn op etnie en taal of ritus.

Conclusie

Universaliteit van de zending

'Semina Verbi' (Zaden van het Woord)

96. De huidige migraties vormen de belangrijkste verplaatsing van mensen, ja zelfs volksverhuizing, van alle tijden. We komen er door in aanraking met mannen en vrouwen, onze broeders en zusters, die om redenen van economische aard, om culturele, politieke of godsdienstige redenen al dan niet vrijwillig hun huizen verlaten, om in meerderheid terecht te komen in vluchtelingenkampen, monstersteden zonder hart, achterstandswijken of krottenwijken aan de rand van de stad, waar de migranten vaak het armzalig lot delen met werkloze arbeiders, asociale jongeren, in de steek gelaten vrouwen. Vandaar dat de immigrant snakt naar 'gebaren' waaruit hij kan opmaken welkom te zijn en als mens gezien en gewaardeerd te worden. Alleen al een groet kan zo'n gebaar zijn.

In reactie op een dergelijk verlangen zouden de godgewijde mensen, communauten, kerkelijke bewegingen en genootschappen van gelovigen en zij die in het pastoraat werkzaam zijn, zich geroepen moeten voelen om de christenen te leren de buitenlanders welkom te heten, solidair met hen te zijn en voor hen open te staan, zodat de migratie steeds meer een betekenisvolle werkelijkheid wordt

76. In het algemeen bestaan ze uit meerdere parochies en hebben van de bisschop de opdracht gekregen om samen een effectieve 'missionaire gemeenschap' te vormen die op een bepaald territorium werkzaam is in harmonie met het diocesaan pastoraal plan. Uiteindelijk is het een vorm van samenwerking, van coördinatie tussen parochies (tussen twee of meer aan elkaar grenzende parochies).

voor de Kerk, en zodat de gelovigen de *semina Verbi* (de zaden van het Woord) kunnen ontdekken die te vinden zijn in de verschillende culturen en godsdiensten.⁷⁷

97. Binnen de christelijke gemeenschap, die met Pinksteren geboren werd, zijn de migraties een onlosmakelijk onderdeel van het leven der Kerk; ze brengen haar universaliteit duidelijk tot uitdrukking, bevorderen de onderlinge verbondenheid, en zijn van invloed op haar groei. De migraties bieden de Kerk een historische gelegenheid tot het controleren van haar voornaamste kenmerken. Zij is *één* omdat zij in zeker opzicht ook de eenheid tot uitdrukking brengt van de gehele mensenfamilie; zij is *heilig* om alle mensen heilig te maken en opdat in hen de naam van God geheiligd wordt; ze is daarnaast ook *katholiek* omdat ze openstaat voor de verschillen die op elkaar afgestemd moeten worden; zo is ze ook *apostolisch* omdat zij zich inzet voor de evangelisering van ieder individu en van alle mensen.

Zo is het duidelijk dat de missieroeping van de Kerk niet alleen bepaald wordt door afstanden in geografische zin, maar ook door verschillen in cultuur en godsdienst. 'Missie' betekent dus naar ieder mens toegeaan om Jezus Christus te verkondigen, en in Hem en in de Kerk deze mens met de gehele mensheid te verbinden.

Mensen die bouwen aan eenheid

98. Wanneer de meest dringende zaken eenmaal achter de rug zijn en de migranten een vaste plaats hebben gekregen in het gastland, dient de aalmoezener/missionaris zijn horizon te verbreden en te worden tot een 'bedienaar van de eenheid'. Omdat hij een buitenlander is zal hij door zijn persoon de plaatselijke Kerk in

al haar geledingen herinneren aan de haar kenmerkende katholiciteit. De parochiestructuren waarvan hij dienst staat, zullen, hoe zwak ook, een teken zijn van een particuliere Kerk die concreet op weg is naar universele verbondenheid terwijl de gewettigde verschillen gerespecteerd blijven.

99. Wat dit betreft wordt van de gelovigen leken gevraagd, zelfs als ze geen speciale functies of taken hebben, naar de eenheid toe te werken die ook de aanvaarding inhoudt van gewettigde verschillen. De verdediging van de christelijke waarden geschiedt ongetwijfeld doordat de immigranten niet gediscrimineerd worden, maar bovenal door een krachtige geestelijke vernieuwing van de gelovigen zelf. Broederlijke dialoog en wederzijds respect, concreet getuigenis van liefde en hartelijkheid zullen op zich reeds de eerste en onmisbare vorm zijn van evangelisering.

Een pastoraal die een dialogerend en missionair karakter vertoont

100. Juist op grond van het evangelie zijn de particuliere Kerken ertoe geroepen de immigranten een betere ontvangst te bereiden, door pastorale initiatieven te nemen tot contacten en dialoog met hen, en door de gelovigen over hun vooroordelen en vooringenomenheden heen te helpen. In de moderne samenleving die dankzij de migraties steeds meer een multi-etnisch, multicultureel en multireligieus karakter krijgt, moeten de christenen een wezenlijk nieuw en fundamenteel hoofdstuk schrijven over de missieplicht: over hoe deze plicht gestalte moet krijgen in gebieden die een lange christelijke traditie kennen (vgl. PAG 65 en 68). We zijn aan de tradities en culturen van de mi-

77. Vgl. Boodschap 1996, in: *t.a.p.*

granten alle soorten respect en aandacht schuldig, maar niettemin zijn wij, christenen, evenzeer verplicht hun ook te getuigen van het evangelie van liefde en vrede, en hun het Woord van God expliciet te verkondigen, opdat de aan Abraham en zijn nakomelingen voor eeuwig beloofde zegen van God ook aan hen ten deel valt.

Juist omdat het specifieke pastoraat voor, onder en met de migranten bestaat in dialoog, verbondenheid en missie, zal de Kerk dan duidelijk tot uitdrukking brengen een plaats te zijn waar men elkaar als broeders en zusters vreedzaam ontmoet, een gemeenschappelijke woning, een bouwwerk dat gefundeerd is op de vier zuilen waarover Johannes XXIII in *Pacem in terris* spreekt: waarheid, gerechtigheid, liefde en vrijheid;⁷⁸ deze vier zijn de vruchten van het paasgebeuren dat, in Christus, alles en iedereen verzoend heeft. De Kerk zal zo ten volle aantonen huis en school van aanvaarde en doorleefde onderlinge verbondenheid te zijn (vgl. *NMI* 43), van gevraagde en geschonken verzoening, van wederzijdse broederlijke gastvrijheid en ware menselijke en christelijke ontwikkeling. Op deze wijze “wordt steeds intenser het universele karakter bevestigd dat de organisatie van de Kerk aangeboren is, waardoor niemand als vreemdeling of enkel als gast beschouwd kan worden, en nog minder als een buitenstaander” (*CMU* 29).

De Kerk en de christenen, tekenen van hoop

101. Geconfronteerd met de brede beweging van mensen onderweg, met het verschijnsel van de mobiliteit der mensen die door sommigen gezien wordt als het nieuwe ‘credo’ van de moderne mens, herinnert het geloof ons eraan dat wij allen op pelgrimstocht zijn naar het Va-

derland. “Het leven van de christen is in wezen het met Christus doorleefde Pasen, dat wil zeggen een overgang, een verheven op weg zijn naar de volkomen communio van het Godsrijk” (*CMU* 10). Heel de geschiedenis van de Kerk is een beeld van haar vurige liefde en heilige ijver voor deze mensheid op weg.

‘De vreemdeling’ is de verrassende bode van God die de sleur en logica van het daagse leven doorbreekt, en die dichtbij brengt wie veraf is. In de ‘vreemdelingen’ ziet de Kerk Christus, “die zijn woon-tent onder ons heeft opgeslagen” (vgl. Joh 1,14), en “aan onze deur klopt” (vgl. Apk 3,20). Deze ontmoeting, die gekenmerkt wordt door aandacht, gastvrijheid, samen delen en solidariteit, bescherming van de rechten van de migranten en evangeliseringsijver, weerspiegelt de voortdurende zorg van de Kerk, die in de migranten authentieke waarden erkent en hen beschouwt als een grote menselijke rijkdom.

102. God vertrouwt dus aan de Kerk, die ook zelf een pelgrim is op aarde, de taak toe om een nieuwe schepping tot stand te brengen in Christus Jezus, en in Hem onder één hoofd alle rijkdommen samen te brengen (vgl. Ef 1,9-10) van de menselijke verscheidenheid, die door de zonde is verworpen tot verdeeldheid en conflicten. Voor zover de geheimnisvolle tegenwoordigheid van deze nieuwe schepping een waarachtig getuigenis is van haar leven, is de Kerk een teken van hoop voor een wereld die snakt naar gerechtigheid, vrijheid, waarheid, solidariteit, kortom naar vrede en harmonie.⁷⁹ Hoewel op zich lofwaardige plannen van mensen herhaaldelijk mislukken, krijgen de christenen oog voor het verschijnsel van de mobiliteit en worden zij er zich van bewust steeds meer een teken te moeten zijn van broederschap en verbondenheid in de wereld,

78. Vgl. *PT*, eerste deel, in: *a.w.*, 265-266.

79. Vgl. *a.w.*, in: *a.w.*, 266.

door in hun ethische omgang met anderen respect te hebben voor de verschillen en solidariteit te beoefenen.

103. In het verborgene en door de voorzienigheid gewild kunnen ook de migranten meebouwen aan een dergelijke universele broederschap samen met veel andere broeders en zusters. Zij bieden de Kerk de gelegenheid om op meer concrete wijze gestalte te geven aan haar identiteit als *communio* en haar missionaire roeping, zoals de plaatsvervanger van Christus verzekert: "Migraties bieden de plaatselijke Kerken de gelegenheid hun katholiciteit te toetsen; deze bestaat niet alleen uit het opvangen van verschillende etnische groepen, maar bovenal uit het scheppen van verbondenheid met hen en onder hen. Etnische en culturele pluraliteit in de Kerk is niet een situatie die verdragen moet worden omdat ze van voorbijgaande aard is, maar integendeel iets wat tot haar structuur behoort. De een-

heid van de Kerk spruit niet voort uit een gemeenschappelijke oorsprong en taal, maar uit de Pinkstergeest die mensen met verschillende talen en uit verschillende naties tot een volk verenigt, aan allen het geloof schenkt in dezelfde Heer, en alle mensen opwekt tot dezelfde hoop."⁸⁰

104. Moge de Maagd Maria, die samen met haar gezegende Zoon de pijn heeft meegemaakt van emigratie en ballingschap, ons helpen te verstaan wat de, vaak dramatische, ervaring is van mensen die gedwongen zijn ver van hun vaderland te wonen. Moge zij ons leren hen in hun noden dienstbaar te zijn door hen als broeders en zusters te verwelkomen, opdat de huidige migraties beschouwd kunnen worden als de, zij het geheimnisvolle, aankondiging van het Godsrijk dat reeds in kiem aanwezig is in de Kerk (vgl. *LG* 9), en als een instrument van de Voorzienigheid om de eenheid van de mensenfamilie en de vrede te bevorderen.⁸¹

Juridische en pastorale regelingen

Voorwoord

Art. 1

§ 1. De gelovigen hebben recht op de hulp die afkomstig is van de geestelijke goederen van de Kerk, met name het Woord van God en de sacramenten (*CIC*, can. 213, *CCEO*, can. 16). Voor de pastores beantwoordt daaraan de plicht voor deze hulp te zorgen, met name voor migranten, gezien hun speciale levensomstandigheden.

§ 2. Vanwege de plaats van hun domicilie of quasi-domicilie maken de migranten

kerkrechtelijk deel uit van een parochie en van een diocees/eparchie (*CIC*, can. 100-107; *CCEO*, can. 911-917); het is daarom de plicht van de parochiepriester en van de diocesane of eparchiële bisschop aan hen dezelfde aandacht te besteden als die welke zij verschuldigd zijn aan de eigen gelovigen ter plaatse.

§ 3. Vooral wanneer de groepen migranten groot in aantal zijn, hebben de Kerken in de landen van herkomst de verantwoordelijkheid om samen te werken met de Kerken in de gastlanden om een doeltreffende pastorale bijstand te bevorderen.

80. Boodschap 1988, 3c, in: *a.w.*, 5.

81. Vgl. Boodschap 2004, in: *kd* 32/2 (9 april 2004), 60-62.

Hoofdstuk I

De lekgelovigen

Art. 2

§ 1. Bij het vervullen van hun specifieke verplichtingen dienen de leken zich toe te leggen op het realiseren van hetgeen voor waarheid, gerechtigheid en naastenliefde nodig is. Ze moeten de migranten dus als broeders en zusters ontvangen, en doen wat zij kunnen voor de erkenning en bescherming van hun rechten, met name wat het gezin en de eenheid daarvan betreft.

§ 2. Het is ook de taak van de leken de evangelisering van de migranten te bevorderen door het getuigenis van hun eigen leven als christenen die leven in geloof, hoop en liefde, en door het verkondigen van het Woord van God met de middelen die hun ter beschikking staan. Deze opgave is temeer noodzakelijk op plaatsen waar migranten geen religieuze bijstand hebben omdat hun woonplaatsen te veraf of te verspreid liggen of omdat het aan geestelijken ontbreekt. In die gevallen zouden de gelovige leken migranten moeten gaan opzoeken, op weg zetten naar de kerk ter plaatse en de aalmoezenier/missionaris en parochiegeestelijke helpen om met hen in contact te komen.

Art. 3

§ 1. Wanneer gelovigen besluiten bij een ander volk te gaan wonen moeten zij trachten het cultureel erfgoed van het gastland hoog te achten, een bijdrage te leveren aan het algemeen welzijn, en het geloof door het voorbeeld van een christelijk leven te verbreiden.

§ 2. Waar migranten bijzonder talrijk zijn zou hun de mogelijkheid moeten worden geboden zitting te nemen in de pastorale raden van het diocees/eparchie en de parochie, opdat ze werkelijk in de participatiestructuur van de particuliere Kerk worden opgenomen.

§ 3. Terwijl het recht van de migranten op eigen verenigingen blijft staan, moet tegelijk al het mogelijke worden gedaan om hen te doen deelnemen aan plaatselijke verenigingen.

§ 4. De leken die in cultureel opzicht het best zijn voorbereid en in geestelijk opzicht het meest beschikbaar zijn dienen bovendien uitgenodigd en gevormd worden om een speciale taak als medewerker in het pastoraat op zich te nemen in nauwe samenwerking met de aalmoezeniers/missionarissen.

Hoofdstuk II

De aalmoezeniers/ missionarissen

Art. 4

§ 1. De priesters die van het bevoegde kerkelijk gezag het mandaat hebben ontvangen om op een blijvende wijze geestelijke bijstand te verlenen aan migranten van een bepaalde taal of uit een bepaald volk, of die horen tot dezelfde Kerk *sui iuris* heten migrantenaalmoezeniers/missionarissen. Op grond van hun functie zullen zij worden voorzien van de bevoegdheden waarvan sprake is in canon 566 § 1 van het *CC*.

§ 2. Deze functie wordt toevertrouwd aan een priester die gedurende een behoorlijk

lange tijd ervoor is opgeleid en die vanwege zijn deugden, kennis van de taal en andere morele en geestelijke eigenschappen in staat blijkt deze moeilijke taak te volvoeren.

Art. 5

§ 1. Aan priesters die zich willen wijden aan het verlenen van geestelijke bijstand voor migranten zal de diocesane of eparchiële bisschop daartoe verlov geven, als hij hen geschikt acht voor een dergelijke zending overeenkomstig can. 217 van het *CIC* en can. 361-362 van het *CCEO* en de geldende juridische en pastorale regelingen.

§ 2. Wanneer priesters de in de voorgaande paragraaf vermelde machtiging hebben ontvangen dienen zij zich ter beschikking te stellen van de Bisschoppenconferentie *ad quam*, voorzien van het document dat hun door tussenkomst van hun diocesane of eparchiële bisschop en hun eigen Bisschoppenconferentie of door de bevoegde hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerken is overhandigd. De Bisschoppenconferentie *ad quam* moet er vervolgens op toezien dat deze priesters worden toevertrouwd aan de diocesane of eparchiële bisschop of aan de bisschoppen van de betrokken diocesen of eparchiën, die hen moeten benoemen tot aalmoezenier/missionaris voor de migranten.

§ 3. Wat de priesterreligieuzen betreft die zich wijden aan het verlenen van bijstand aan de migranten: op hen zijn de speciale normen van toepassing die in Hoofdstuk III staan.

Art. 6

§ 1. Wanneer vanwege het aantal migranten of omwille van een speciale vorm van pastoraat die aan hun behoeften beantwoordt, men van oordeel is dat een personele parochie moet worden opgericht, dient de diocesane of eparchiële bisschop duidelijk de parochiegrenzen en de bepalingen omtrent de parochieboeken vast te stellen. Waar mogelijk moeten de migranten vrij zijn te kiezen of zij deel willen uitmaken van de territoriale parochie ter plaatse of van de personele parochie.

§ 2. Wanneer aan een priester een persoonlijke parochie is toevertrouwd geniet hij dezelfde bevoegdheden en verplichtingen als de pastoor. De bepalingen betreffende de aalmoezeniers/missionarissen gelden ook voor hen, tenzij uit de aard der zaak het anders gesteld is.

Art. 7

§ 1. De diocesane of eparchiële bisschop kan ook een *missio cum cura animarum* oprichten op het territorium van een of meerdere parochies, waarbij ze al dan niet gekoppeld wordt aan een territoriale parochie en haar grenzen duidelijk omschreven zijn.

§ 2. De aalmoezenier aan wie een *missio cum cura animarum* is toevertrouwd, wordt, onder het noodzakelijke voorbehoud, juridisch gelijkgesteld met de pastoor, en hij oefent zijn functie uit samen met de pastoor ter plaatse. Hij is gemachtigd huwelijken in te zegenen wanneer een van de beide huwelijkspartners een migrant is die tot zijn missie behoort.

§ 3. De in de voorgaande paragraaf genoemde aalmoezenier is, volgens de eisen van het recht, verplicht de parochieboeken in te vullen, en aan het eind van ieder jaar een afschrift daarvan te doen toekomen aan de pastoor ter plaatse of aan de pastoor van de parochie waar het huwelijk is ingezegend.

§ 4. De priesters die tot coadjutor zijn aangesteld van de aalmoezenier die verantwoordelijk is voor de *missio cum cura animarum*, hebben, met het nodige onderscheid, dezelfde plichten en machtigheden als de parochiekapelaans.

§ 5. Wanneer de omstandigheden dit vragen, kan een *missio cum cura animarum* die opgericht is op het territorium van een of meer parochies, gekoppeld worden aan een territoriale parochie, vooral wanneer deze laatste is toevertrouwd aan de leden van hetzelfde Instituut van het gewijde leven of Sociëteit van het apostolisch leven, die belast zijn met de geestelijke bijstand van de migranten.

Art. 8

§ 1. Ook zonder verantwoordelijk te zijn voor een *missio cum cura animarum* zal aan iedere migrantenaalmoezenier voor zover mogelijk een kerk of oratorium worden toegewezen voor de uitoefening van het gewijde ambt. Wanneer dit niet het geval is, dient de diocesane of eparchiële bisschop maatregelen te nemen die nodig zijn opdat de aalmoezenier/missionaris onbelemmerd en samen met de plaatselijke pastoor zijn geestelijk ambt in een kerk kan uitoefenen, waarbij de plaatselijke parochie niet wordt uitgesloten.

§ 2. De diocesane of eparchiële bisschoppen dienen ervoor te zorgen dat de taken

van de aalmoezeniers/missionarissen voor de migranten gecoördineerd worden met die van de pastoors, en dat deze laatsten aan hen hulp en een luisterend oor willen verlenen (vgl. *CIC*, can. 571) Daartoe is het dienstig dat sommige aalmoezeniers/missionarissen voor de migranten tot deelname aan de priesterraad van het diocees worden uitgenodigd.

Art. 9

Degene die de missie heeft opgericht waarin de aalmoezenier zijn ambt uitoefent, heeft, afgezien van uitdrukkelijke andere afspraken tussen diocesane of eparchiële bisschoppen, de plicht ervoor garant te staan dat deze aalmoezenier dezelfde economische en sociale verzekeringsvoorwaarden geniet als de andere priesters van het diocees of de eparchie.

Art. 10

Gedurende de gehele duur van zijn aanstelling staat de aalmoezenier/missionaris voor de migranten onder de jurisdictie van de diocesane of eparchiële bisschop die de missie waarin hij zijn werk verricht, heeft opgericht, zowel wat de uitoefening van zijn ambt als het onderhouden van de kerkelijke tucht betreft.

Art. 11

§ 1. In landen waar een groot aantal aalmoezeniers/missionarissen voor migranten werkzaam is, is het aan te bevelen dat een van hen tot nationaal coördinator wordt benoemd.

§ 2. Aangezien de coördinator belast is met de coördinatie van het ambtswerk en hij dienst verleent aan de aalmoezeniers/missionarissen die in een bepaald land

werkzaam zijn, handelt hij namens de Bisschoppenconferentie *ad quam* door wiens voorzitter hij, na raadpleging van de Bisschoppenconferentie *a qua*, is benoemd.

§ 3. Het is gebruikelijk dat de coördinator gekozen wordt uit de aalmoezeniers/missionarissen met dezelfde nationaliteit of taal.

§ 4. De coördinator beschikt over geen enkele jurisdictiemacht krachtens zijn ambt.

§ 5. De coördinator moet ter wille van een goede coördinatie betrekkingen onderhouden met de diocesane en eparchiële bisschoppen van het land *a quo* en met die uit het land *ad quem*.

§ 6. Het verdient aanbeveling de coördinator te raadplegen bij benoemingen, verplaatsingen of emeritaat van aalmoezeniers/missionarissen, evenals in het geval van een nieuwe missie.

Hoofdstuk III

De mannelijke en vrouwelijke kloosterlingen

Art. 12

§ 1. Alle instituten met uit verschillende landen afkomstige kloosterlingen kunnen een grote bijdrage leveren aan de zorg voor migranten. Het kerkelijk gezag zal daarnaast het werk stimuleren van hen die na het uitspreken van de geloften zich aan dit speciale soort migrantenapostolaat wijden of op dat gebied een grote ervaring hebben verworven.

§ 2. Men moet de hulp waarderen en benutten die de instituten van vrouwelijke

kloosterlingen aan het apostolaat onder de migranten bieden. Met volledige eerbiediging van hun eigen rechten en rekening houdend met hun verplichtingen en charisma's, dient de bisschop erop toe te zien dat het deze instituten niet ontbreekt aan de voor hun zending noodzakelijke geestelijke bijstand en materiële middelen.

Art. 13

§ 1. Zodra een diocesane of eparchiële bisschop de zorg voor de migranten wil toevertrouwen aan een religieus instituut, zal hij in het algemeen ervoor moeten zorgen dat met eerbiediging van de gebruikelijke canonieke regels er een geschreven overeenkomst wordt opgesteld met de overste van het instituut. Zijn er meerdere diocesen of eparchiën bij betrokken dan moet de overeenkomst ondertekend worden door iedere diocesane of eparchiële bisschop. De coördinerende rol van deze initiatieven blijft berusten bij de Commissie ad hoc van de Bisschoppenconferentie of de daarmee overeenkomende hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerken.

§ 2. Wordt de pastorale zorg voor de migranten toevertrouwd aan een afzonderlijke religieus, dan moet eveneens de voorafgaande instemming worden verkregen van diens overste en een schriftelijke overeenkomst worden opgesteld waarbij men, met het nodige onderscheid, op dezelfde wijze te werk gaat als in artikel 5 werd aangegeven voor de wereldheren.

Art. 14

In hun apostolaat onder de migranten en de mensen onderweg zijn alle religieuzen gehouden de bepalingen op te volgen van de diocesane of eparchiële bisschop. Al

wat er gebeurt, alle initiatieven die er ten gunste van de migranten genomen worden, ook door de instituten die de hulp aan de migranten als eigen vorm van apostolaat hebben, staan onder het gezag en de leiding van de diocesane of eparchiële bisschop, waarbij de oversten het recht behouden te waken over het religieuze leven van hun medebroeders en over hun ijver bij het vervullen van hun ambtswerk.

Art. 15

Al hetgeen in dit hoofdstuk over de kloosterlingen gaat is, met het nodige onderscheid, ook van toepassing op de Sociëteiten van het apostolisch leven en de Seculiere Instituten.

Hoofdstuk IV

De kerkelijke gezagsdragers

Art. 16

§ 1. De diocesane of eparchiële bisschop moet blijk geven van een bijzondere zorg voor de migranten, vooral door het pastorale werk te steunen dat voor hen ver richt wordt door parochiegeestelijken en de aalmoezeniers/missionarissen van de immigranten. Hij moet daarbij de noodzakelijke hulp inroepen van de kant van de Kerken van herkomst en de andere instellingen die zich bezighouden met het verlenen van geestelijke bijstand aan de migranten, en ook zorgen voor pastorale structuren die het best passen bij de omstandigheden en pastorale behoeften. Zo nodig dient de diocesane of eparchiële bisschop een bisschoppelijke vicaris te benoemen om leiding te geven aan het pastoraat met betrekking tot de migran-

ten, of hij zal bij de diocesane of eparchiële curie een speciaal bureau oprichten voor de migranten zelf.

§ 2. Aangezien de geestelijke bijstand van de gelovigen *in primis* de taak is van de diocesane of eparchiële bisschop, is het zijn verantwoordelijkheid personele parochies en *missiones cum cura animarum* op te richten, en aalmoezeniers/missionarissen te benoemen. De diocesane of eparchiële bisschop zal erop toezien dat de pastoor van de territoriale parochie en de priesters aan wie de migranten zijn toevertrouwd hun werk verrichten in een geest van samenwerking en goede verstandhouding.

§ 3. Volgens de normen van canon 383 van het *CIC* en van canon 193 van het *CCEO* moet de diocesane of eparchiële bisschop zorg dragen voor de geestelijke bijstand van migranten uit een andere Kerk *sui iuris*, het pastoraat bevorderen van de priesters van dezelfde ritus of van andere priesters, overeenkomstig de geldende canonieke normen.

Art. 17

§ 1. Met betrekking tot immigranten die niet in volledige *communio* zijn met de katholieke Kerk dient de diocesane of eparchiële bisschop een liefdevolle houding aan te nemen, de oecumene zoals de Kerk die verstaat te bevorderen en de immigranten mogelijke en noodzakelijke geestelijke hulp aan te bieden, overeenkomstig de normen met betrekking tot de *communicatio in sacris* en gewettigde *desiderata* van hun herders.

§ 2. De diocesane of eparchiële bisschop dient te bedenken dat ook niet-gedoopte immigranten door de Heer aan hem zijn

toevertrouwd; hij zal hun met eerbiediging van de gewetensvrijheid de mogelijkheid bieden om tot de waarheid te komen die Christus is.

Art. 18

§ 1. De diocesane of eparchiële bisschoppen van de landen *a quibus*, moeten de pastoors wijzen op hun grote verantwoordelijkheid om aan hun gelovigen een zodanige religieuze vorming te geven dat ze, indien het geval zich voordoet, in staat zijn de moeilijkheden het hoofd te bieden die verbonden zijn met een heengaan om te emigreren.

§ 2. De diocesane en eparchiële bisschoppen van plaatsen *a quibus* moeten diocesane/eparchiële priesters trachten te vinden die geschikt zijn voor pastoraat onder de emigranten. Ze mogen niet vergeten in nauw contact te treden met de Bisschoppenconferentie of de daarmee gelijkstaande hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerk van de natie *ad quam* om een bijdrage te leveren aan het pastoraat.

§ 3. Ook in de diocesen/eparchieën of regio's waar het niet direct noodzakelijk is dat de seminaristen zich op het gebied van de migraties specialiseren zullen de problemen die samenhangen met de mobiliteit van de mensen een steeds grotere plaats moeten innemen in de algemene theologiecursus en in het bijzonder in de pastoraaltheologie.

Hoofdstuk V

De Bisschoppenconferenties en de daaraan beantwoordende hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerken

Art. 19

§ 1. In landen van waaruit of waarheen een groot aantal migranten trekt moeten de Bisschoppenconferenties en de bevoegde hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerken een speciale nationale Commissie oprichten voor de migraties. Deze dient een secretaris te hebben die in het algemeen de functie op zich zal nemen van nationaal directeur voor de migraties. Dringend wordt aangeraden dat religieuzen als deskundigen deel uitmaken van die Commissie, met name religieuzen die zich bezig houden met het bijstaan van de migranten, alsmede leken die op dit gebied deskundig zijn.

§ 2. In andere landen waar een geringer aantal migranten is, moeten de Bisschoppenconferenties of de hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerken een bisschop aanwijzen die zich daarmee speciaal bezighoudt en hun de benodigde bijstand kan verlenen.

§ 3. De Bisschoppenconferenties en de daaraan beantwoordende hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerken zullen aan de Pauselijke Raad voor Migratie en Toerisme mededeling doen van de samenstelling van de in § 1 genoemde Commissie of van de naam van de bisschop die met de speciale zorg voor de migranten is belast.

Art. 20

§ 1. De Commissie voor de migraties of de bisschop die met de speciale zorg daarvoor is belast hebben tot taak:

1. zich op de hoogte te stellen over de situatie van de migratie in het land en de nuttige gegevens te doen toekomen aan de diocesane of eparchiële bisschoppen en in contact met de centra voor migratiestudies;
2. de betrokken diocesane Commissies te bezielen en te stimuleren; van hun kant zullen deze hetzelfde doen ten opzichte van de parochiële Commissies die zich bezighouden met het breder en algemener vraagstuk van de mobiliteit van de mensen;
3. verzoeken om aalmoezeniers/missionarissen, afkomstig van bisschoppen over diocesen of eparchieën waar immigratie plaatsvindt, in ontvangst te nemen en bij hen de priesters in te leiden die voor dit ambtswerk worden voorgesteld;
4. wanneer dit nodig is, aan de Bisschoppenconferentie en de daarmee overeenkomende hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerken de benoeming voor te stellen van een landelijke coördinator voor de aalmoezeniers/missionarissen;
5. noodzakelijke contacten te leggen met de betrokken Bisschoppenconferenties en de daarmee overeenkomende hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerken;
6. noodzakelijke contacten te leggen met de Pauselijke Raad voor Migratie en Toerisme, en de aanwijzingen die van deze Raad afkomstig zijn, door te geven aan de diocesane of eparchiële bisschoppen;
7. Jaarlijks een verslag over de situatie van het migrantenpastoraat toe te zenden aan de Pauselijke Raad voor Migratie en Toerisme, aan de Bisschoppenconferentie

en aan de daarmee overeenkomstige hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerken, en ook aan diocesane/eparchiële bisschoppen.

§ 2 Het is de taak van de nationale directeur:

1. ook met verwijzing naar Art. 11 de betrekkingen te bevorderen tussen de bisschoppen van zijn land en de nationale Commissie of de bisschop die met de speciale zorg voor de migranten is belast;
2. het verslag te schrijven waarover in nr. 7 van § 1 in het voorliggend artikel wordt gesproken.

Art. 21

Om de gezamenlijke gelovigen bewust te maken van hun plicht van broederlijkheid en naastenliefde jegens de migranten, en om de financiën bijeen te brengen die ze nodig hebben voor hun pastorale verplichtingen jegens de migranten moeten de Bisschoppenconferenties en de daarmee overeenkomende hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerken de datum vaststellen van een *Dag* (of *Week*) voor migranten en vluchtelingen op een moment en manier die het best aansluit bij de omstandigheden ter plaatse, in de hoop dat ervoor een overal geldende, vaste datum kan worden vastgesteld.

Hoofdstuk VI

De Pauselijke Raad voor Migratie en Toerisme

Art. 22

§ 1. De taak van de Pauselijke Raad voor Migratie en Toerisme is "leiding te geven aan de pastorale zorg van de Kerk voor de

bijzondere noden van mensen die gedwongen werden hun vaderland te verlaten of geen vaderland hebben. Daarom streeft ze ernaar nauwkeurig de problemen te volgen die daarmee samenhangen” (PB 149). Daarnaast ziet de Raad erop toe “dat in de particuliere Kerken door middel van geschikte pastorale structuren een doeltreffende en geëigende geestelijke bijstand wordt geboden aan vluchtelingen en ballingen, en zo nodig ook aan migranten” (PB 150, 1). Dit dient steeds te gebeuren met eerbiediging van de pastorale verantwoordelijkheid van de lokale Kerken en de bevoegdheden van andere organen van de Romeinse Curie.

§ 2. Het behoort tot de taak van de Pauselijke Raad onder andere:

1. de rapporten te bestuderen die worden ingestuurd door de Bisschoppenconferenties of de daarmee overeenkomende hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerken;
2. overeenkomstig canon 34 van het *CIC*, instructies uit te vaardigen, aanbevelingen te doen, initiatieven, activiteiten en programma's te stimuleren, structuren en instellingen op te zetten met betrekking tot het migrantenpastoraat;
3. te bevorderen dat de informatie afkomstig uit de verschillende Bisschoppenconferenties of de daarmee overeenkomende hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerken aan elkaar wordt doorgegeven, en hun onderlinge contacten te vergemakkelijken, vooral wanneer het erom gaat een priester vanuit een bepaald land naar een ander land te verplaatsen omwille van het migrantenpastoraat;
4. de pastorale activiteit van coördinatie en op elkaar afstemmen ten gunste van de migranten in de regionale of continentale organen van de kerkelijke communio

te bestuderen, te stimuleren en te bezielen;

5. de verschillende situaties te bestuderen, om na te gaan of er op bepaalde plaatsen speciale pastorale structuren moeten komen voor de migranten (vgl. nr. 24, noot 23);

6. de betrekkingen te bevorderen tussen de religieuze instituten die aan de migranten geestelijke bijstand verlenen, en de Bisschoppenconferenties en de daarmee overeenkomende hiërarchische structuren van de katholieke Oosterse Kerken, en hun werk te volgen, steeds met eerbiediging van de bevoegdheden van de Congregatie voor de Instituten van het Gewijde Leven en de Sociëteiten van het Apostolisch Leven wat betreft het onderhouden van het religieuze leven en de bevoegdheden van de Congregatie voor de Oosterse Kerken;

7. nuttige en noodzakelijke oecumenische initiatieven te bevorderen en daaraan deel te nemen, met het oog op een vruchtbare en goede oecumenische samenwerking op het gebied van de migratie, in afspraak met de Pauselijke Raad ter bevordering van de Eenheid van de Christenen;

8. de initiatieven te bevorderen die noodzakelijk en nuttig zullen worden geoordeeld voor de dialoog met groepen van niet-christelijke migranten, in afspraak met de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog.

Ongeacht ieder voorschrift dat hiermee in strijd is.

Op 1 mei 2004, Gedachtenis van de H. Jozef, de arbeider, heeft de Heilige Vader de voorliggende Instructie van de Pauselijke Raad voor Migratie en Toerisme goedgekeurd en verlot gegeven voor de publicatie ervan.

Rome, vanuit de zetel van de Pauselijke Raad voor Migratie en Toerisme, op 3 mei 2004, feest van de HH. Filippus en Jakobus, apostelen.

Agostino Marchetto
Titulair aartsbisschop van Astigi
Secretaris

Stephen Fumio Kardinaal Haman
President

Vertaling: F. van Voorst tot Voorst s.j.

Afkortingen

AA	<i>Apostolicam actuositatem</i> (Tweede Vaticaans Concilie)
AAS	<i>Acta Apostolicae Sedis</i>
AG	<i>Ad gentes divinitus</i> (Tweede Vaticaans Concilie)
AVDK	Archief van de Kerken
Boodschap	Boodschap voor de Werelddag voor Migranten en Vluchtelingen (Johannes Paulus II)
CCEO	<i>Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium</i> (Wetboek van Canones van de Oosterse Kerken)
CD	<i>Christus Dominus</i> (Tweede Vaticaans Concilie)
CFL	<i>Christifideles laici</i> (Johannes Paulus II)
CIC	<i>Codex Iuris Canonici</i> (Wetboek van Canoniek Recht)
CMU	<i>Chiesa e mobilità umana</i> (Pauselijke Commissie voor de Pastorale Zorg voor Migratie en Toerisme)
DPMC	<i>De pastoralis migratorum cura</i> (Congregatie voor de Bisschoppen)
EE	<i>Ecclesia de Eucharistia</i> (Johannes Paulus II)
EEU	<i>Ecclesia in Europa</i> (Johannes Paulus II)
EN	<i>Evangelii nuntiandi</i> (Paulus VI)
EV	<i>Enchiridion Vaticanum</i>
GS	<i>Gaudium et spes</i> (Tweede Vaticaans Concilie)
KD	<i>Kerkelijke documentatie</i>
LG	<i>Lumen gentium</i> (Tweede Vaticaans Concilie)
MR	<i>Mutuae relationes</i> (Congregatie voor de Religieuzen en de Seculiere Instituten en Congregatie voor de Bisschoppen)
NMI	<i>Novo millennio ineunte</i> (Johannes Paulus II)
OE	<i>Orientalium Ecclesiarum</i> (Tweede Vaticaans Concilie)
OR	<i>L'Osservatore Romano</i>
PAG	<i>Pastores gregis</i> (Johannes Paulus II)
PB	<i>Pastor bonus</i> (Johannes Paulus II)
PG	<i>Patrologia Graeca</i> , Migne
PL	<i>Patrologia Latina</i> , Migne
PO	<i>Presbyterorum ordinis</i> (Tweede Vaticaans Concilie)
PT	<i>Pacem in terris</i> (Johannes XXIII)

RH	<i>Redemptor hominis</i> (Johannes Paulus II)
RMA	<i>Redemptoris Mater</i> (Johannes Paulus II)
RMI	<i>Redemptoris missio</i> (Johannes Paulus II)
SC	<i>Sacrosanctum Concilium</i> (Tweede Vaticaans Concilie)